

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
ім. Б. Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародної економіки

НИКОЛАЙЧУК Юрій Олександрович

СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

спеціальність 051 – Економіка
освітньо-професійна програма – Міжнародна економіка

кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
групи _ЕМЕзм-21
Ніколайчук Юрій Олександрович

підпис

Науковий керівник:
к.е.н., доц.
Куриляк М.Ю.

підпис

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту

«___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ І. Я. Зварич

підпис

Тернопіль - 2025

АНОТАЦІЯ

Ніколайчук Ю. О. Стратегія міжнародної економічної безпеки держави. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 051 «Економіка», освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка». – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2025.

У дослідженні розкрито науково-методичні засади формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави. Проаналізовано стратегії міжнародної економічної безпеки держави з висвітленням стратегічних орієнтирів державного регулювання розвитку економіки країни. Проведена діагностика ефективності стратегії міжнародної економічної безпеки держави. Особливу увагу приділено шляхам оптимізації стратегії міжнародної економічної безпеки держави в умовах війни. Наведені пропозиції змін в державній політиці щодо врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні. Оцінений світовий досвід вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави.

ANNOTATION

Nikolaychuk Y. Strategy of international economic security of the state. - Manuscript.

Doctoral studies for the educational level of «Master» in speciality 051 «Economics», educational and professional programme «International Economics». – West Ukrainian National University, Ternopil, 2025.

The study reveals the scientific and methodological principles of forming a strategy for the international economic security of the state. The strategy for the international economic security of the state is analyzed, highlighting the strategic guidelines for state regulation of the country's economic development. The effectiveness of the strategy for the international economic security of the state is diagnosed. Special attention is paid to ways to optimize the strategy for the

international economic security of the state in war conditions. Proposals for changes in state policy are presented to resolve the consequences of the war and economic problems in the country. The world experience in improving the strategy for the international economic security of the state is evaluated.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.	8
1.1. Сутність та характерні риси формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави.....	8
1.2. Інструменти та методи формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави.....	13
1.3. Вплив війни на формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави.....	17
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	21
2.1. Оцінка стратегії міжнародної економічної безпеки держави.....	21
2.2. Аналіз стратегічних орієнтирів державного регулювання розвитку економіки країни.....	24
2.3. Діагностика ефективності стратегії міжнародної економічної безпеки держави.....	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	31
3.1. Шляхи оптимізації стратегії міжнародної економічної безпеки держави в умовах війни.....	31
3.2. Пропозиції змін в державній політиці щодо врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні.....	35
3.3. Світовий досвід вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави.....	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКІ.....	54

ВСТУП

Актуальність дослідження стратегії міжнародної економічної безпеки держави зумовлена тим, що сучасні глобальні виклики, а саме війна, економічні санкції, порушення ланцюгів поставок, а також геополітична нестабільність, які безпосередньо загрожують стабільності національної економіки України. Забезпечення ефективної економічної безпеки у міжнародному контексті стає не лише питанням збереження суверенітету, а й ключовим чинником довгострокового сталого розвитку держави. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки дієвих стратегій, які б враховували нові виклики і сприяли зміцненню економічного потенціалу України на світовій арені. Дослідження цієї теми має практичне значення для формування політики держави, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також для забезпечення економічної стабільності в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. Ця проблема привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що підтверджує її актуальність та важливість.

Проблематика міжнародної економічної безпеки досліджувалась багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Серед них варто відзначити роботи таких авторів, як С. І. Бондаренка, І. М. Бураковського, І. В. Бутенка, Т. А. Василенка, В. М. Гейця, В. М. Діденка, Н.В. Дмитренка, О. В. Ковальчука, П. Д. Кузьменка, Л. Ю. Марченка, М. В. Петренка, Д. О. Романенка, І. О. Шевченка, В. В. Чумака та ін. Однак питання оптимізації стратегії міжнародної економічної безпеки держави в умовах війни потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасних підходів до формування та вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави з урахуванням глобальних викликів, зокрема воєнних конфліктів, геоекономічної конкуренції та технологічних трансформацій.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи є наступні:

– дослідити сутність та характерні риси формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави;

- проаналізувати інструменти та методи формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави;
- виявити вплив війни на формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави;
- оцінити стратегії міжнародної економічної безпеки держави;
- проаналізувати стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку економіки країни;
- діагностувати ефективність стратегії міжнародної економічної безпеки держави;
- навести шляхи оптимізації стратегії міжнародної економічної безпеки держави в умовах війни;
- розробити пропозиції змін в державній політиці щодо врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні;
- оцінити світовий досвід вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави.

Об’єктом дослідження є стратегія міжнародної економічної безпеки держави.

Предметом дослідження є теоретичні основи та методичні рекомендації щодо формування та вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави.

Під час дослідження стратегії міжнародної економічної безпеки країни були використані такі **наукові методи**: аналіз документів і нормативно-правових актів для вивчення законодавчих і нормативних матеріалів, стратегічних документів державного рівня, міжнародних угод та рекомендацій, що стосуються економічної безпеки та міжнародної торгівлі; статистичний та економіко-статистичний аналіз для обробки та інтерпретації статистичних даних щодо макроекономічних показників, зовнішньоекономічної діяльності, інвестиційної привабливості та інших економічних індикаторів; порівняльний аналіз для зіставлення стратегічних підходів та досвіду інших країн у сфері забезпечення міжнародної економічної безпеки, а також аналіз результатів діяльності міжнародних організацій; метод експертних

оцінок і методи прогнозування для використання думок фахівців, аналітичних звітів і моделей для визначення перспектив розвитку економічної безпеки в умовах війни та глобальних викликів. Застосування цих методів дозволило сформувавши комплексний та обґрунтований підхід до розробки стратегії міжнародної економічної безпеки України.

Наукова новизна полягає у тому, що в роботі вперше здійснено комплексне дослідження формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави з урахуванням сучасних викликів, спричинених війною, що дозволило окреслити нові методологічні підходи до визначення її характерних рис та інструментів реалізації.

Практичне значення одержаних результатів реалізації стратегії міжнародної економічної безпеки держави полягає в тому, що вони формують основу для ухвалення обґрунтованих рішень на рівні державної політики, спрямованих на зміцнення економічної стійкості та зниження вразливості від зовнішніх шоків. Отримані аналітичні дані дозволяють більш точно оцінити ризики, пов'язані з геоекономічною нестабільністю, військовою агресією, санкційним тиском, енергетичними загрозами та фінансовими коливаннями на міжнародних ринках. Результати реалізації стратегії можуть бути використані для розробки національних і регіональних програм економічного відновлення та розвитку; створення механізмів швидкого реагування на кризові ситуації в міжнародній економічній взаємодії; посилення участі України в глобальних економічних і безпекових ініціативах; поглиблення координації між органами виконавчої влади, бізнесом і громадянським суспільством для досягнення стратегічних цілей; підвищення міжнародної інвестиційної привабливості та формування позитивного іміджу України як надійного партнера.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та додатків. Загальний обсяг становить 48 сторінок. Робота містить 2 таблиці, 24 рисунків, у т.ч. 6 картосхем, 17 додатків. Список використаних джерел включає 74 найменувань

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та характерні риси формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави

У теперішніх умовах глобальна економіка набуває розвитку завдяки активному розширенню міжнародного поділу функцій, зміцненню інтеграційних взаємодій на галузевому й територіальному рівнях, а також посиленню процесів інтернаціоналізації та глобалізації господарських систем. Світовому господарству властиві такі риси як глобалізація, що сприяє взаємопроникненню національних економік у світовий економічний простір, стандартизації ключових структурних компонентів відповідно до потреб транснаціонального розвитку й динамізації економічної взаємодії. Крім цього зростає нерівність між країнами за рівнем економічного поступу, що загострює внутрішні відмінності між національними моделями розвитку [51, с. 95–97].

Водночас кожна держава має адаптувати вимоги до глобалізаційних змін, виходячи з особливостей власної економіки. Через різні етапи розвитку, ефективність регуляторних чи стимулюючих заходів є значно вищою для розвинених країн, тоді як для інших обмеженою або неефективною. Щодо моделей економічного зростання у провідних країнах варто підкреслити важливість адаптації їхніх підходів через врахування специфіки конкретної держави. Відтак формування власної моделі розвитку з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників є стратегічним завданням для урядів. Така модель має базуватися на сучасному стані економіки, ресурсному потенціалі, рівні науково-технічного розвитку, участі у світовому поділі праці, соціально-політичній ситуації та геополітичному становищі.

Усе це вимагає чіткого визначення стратегічної мети соціально-економічного розвитку. Якщо така мета схвалена більшістю населення, уряд

розробляє довгострокові заходи для її досягнення, які набувають статусу стратегії економічного зростання [47, с. 159–161]. Переходячи до тлумачення понять «стратегія» та «стратегія міжнародної економічної безпеки держави», зазначимо, що слово «стратегія» походить з грецької мови, де воно означало планування й ведення бойових дій. Згодом термін почали застосовувати в політичному й соціальному плануванні. У сучасному розумінні стратегія широко використовується в державній політиці, бізнесі та економічній теорії. Її сутність полягає у визначенні довгострокового плану дій, розробленого вищими органами влади або керівництвом суб'єкта господарювання, спрямованого на досягнення цілей, що відповідають загальному курсу розвитку.

На думку зарубіжних учених, зокрема Г. Мінцберга, Б. Альстренда і Дж. Лемпела, які ґрунтовно досліджували питання стратегічного управління, поняття «стратегія» є багатограним і не може бути зведене до одного універсального визначення. У своїй праці «Стратегічний процес: концепції, контексти, випадки», вони запропонували п'ять основних підходів до розуміння стратегії, відомих як «5 Р стратегії» (рис. 1.1.).

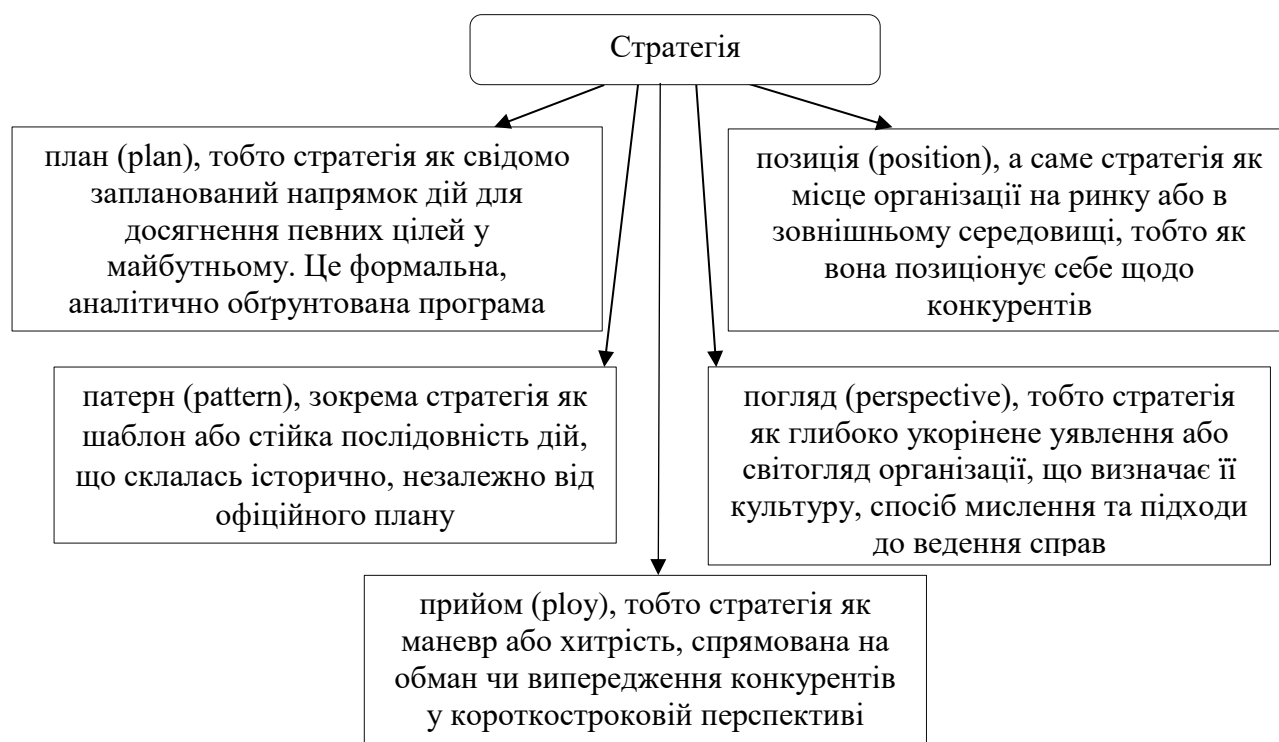

Рис. 1.1. Окреслення сутності поняття «стратегія»

Примітка. Розраховано автором за даними [56].

На противагу окресленому М. Портер трактує стратегію як створення унікальної позиції на ринку, що базується на системі взаємопов'язаних дій, які забезпечують сталу конкурентну перевагу [58], а А. Чандлер вважає, що стратегія має визначати довгострокові цілі та цільові програми організації, а також впровадження необхідних ресурсів для досягнення поставлених цілей [53]. Щодо поглядів українських вчених на сутність стратегії міжнародної економічної безпеки можемо зазначити, що вони притримуються різних позицій. Так, О. В. Белінська визначає стратегію міжнародної економічної безпеки як систему довгострокових заходів, спрямованих на забезпечення стійкості економіки держави до зовнішніх загроз в умовах глобалізації. Вона наголошує на необхідності гармонізації національної економічної політики з міжнародними зобов'язаннями [4]. І. В. Куліш розглядає стратегію в цьому контексті як інтегровану модель управлінських рішень, яка формує механізми адаптації економіки до глобальних трансформацій і підвищення її конкурентоспроможності [29]. Натомість В. В. Перебийніс підкреслює, що стратегія міжнародної економічної безпеки є не лише відповіддю на виклики, а й превентивний інструмент впливу на міжнародні процеси, що дозволяє формувати вигідне для країни гео економічне середовище [39]. О. І. Рогач вважає, що стратегія повинна базуватися на принципах взаємної вигоди, економічної самодостатності та зміцнення регіональної співпраці. Він акцентує на ролі м'якої сили економіки як чинника безпеки [42]. Н. І. Чабан акцентує на тому, що стратегія міжнародної економічної безпеки має включати моніторинг ризиків, системну оцінку загроз, розробку сценаріїв реагування та координацію із зовнішніми партнерами [50].

Узагальнивши погляди всіх вчених можемо зазначити, що під стратегією міжнародної економічної безпеки українські дослідники розуміють систему національних і наднаціональних заходів, спрямованих на формування стійкої економічної моделі, здатної ефективно протидіяти загрозам з боку зовнішнього середовища, забезпечуючи економічний суверенітет, стабільність і конкурентні позиції держави в глобальному просторі.

Стратегія міжнародної економічної безпеки має багаторівневу структуру, що визначається об'єктом її застосування, тобто чи йдеться про державу, регіон, інтеграційне об'єднання або конкретного суб'єкта господарювання, що функціонує в умовах відкритої економіки. З позиції бізнесу стратегія міжнародної економічної безпеки трактується як узгоджений комплекс заходів і планів, спрямованих на зниження зовнішніх економічних ризиків, забезпечення стабільного функціонування та захисту інтересів підприємства в міжнародному середовищі. При цьому до ключових цілей відносять економічні, технологічні та соціальні завдання, реалізація яких дає змогу суб'єкту господарювання досягнути стійких позицій на глобальному ринку.

Відповідно до поставлених цілей підприємства та організації формують окремі функціональні стратегії зокрема, експортну, інвестиційну, інформаційну, валютно-фінансову, тощо. Проте визначальне значення має стратегія міжнародної економічної безпеки держави, яка формується вищими органами влади у співпраці з науковими, діловими та суспільними структурами. Таким чином, стратегію міжнародної економічної безпеки можна визначити як довгострокову, системну політику держави, спрямовану на мінімізацію зовнішніх загроз, зміцнення національного суверенітету та забезпечення сталого розвитку в умовах глобальних викликів [37, с. 20-29]. Вона має відповідати окресленим вимогам (Додаток А).

У стратегії міжнародної економічної безпеки країни ключовими параметрами є структура національної економіки, рівень добробуту населення, характер економічних відносин із зовнішнім світом та основні макроекономічні показники. У програмах стратегічного характеру часто виділяють проміжні цілі, наприклад, вступ держави до міжнародних економічних спільнот і організацій.

Важливою пріоритетною метою стратегії міжнародної економічної безпеки є захист людини, а саме створення безпечних і сприятливих умов для її розвитку та підвищення життєвого рівня. Стратегічна мета передбачає подолання негативних тенденцій у стані економіки країни та забезпечення її

стабільності й розвитку. Зазвичай такі стратегії розробляються у відповідь на кризові виклики, що загрожують національній економічній безпеці [26, с. 19–31].

Розробка стратегії, формування мети та визначення завдань здійснюються послідовними етапами (рис. 1.2). Після обґрунтування мети наступним кроком є визначення методів її реалізації. Сукупність заходів, які застосовує уряд для досягнення поставлених цілей, становить стратегічну політику. Вона починається з оцінки необхідних трудових, виробничих та фінансових ресурсів, необхідних для впровадження стратегічних завдань.

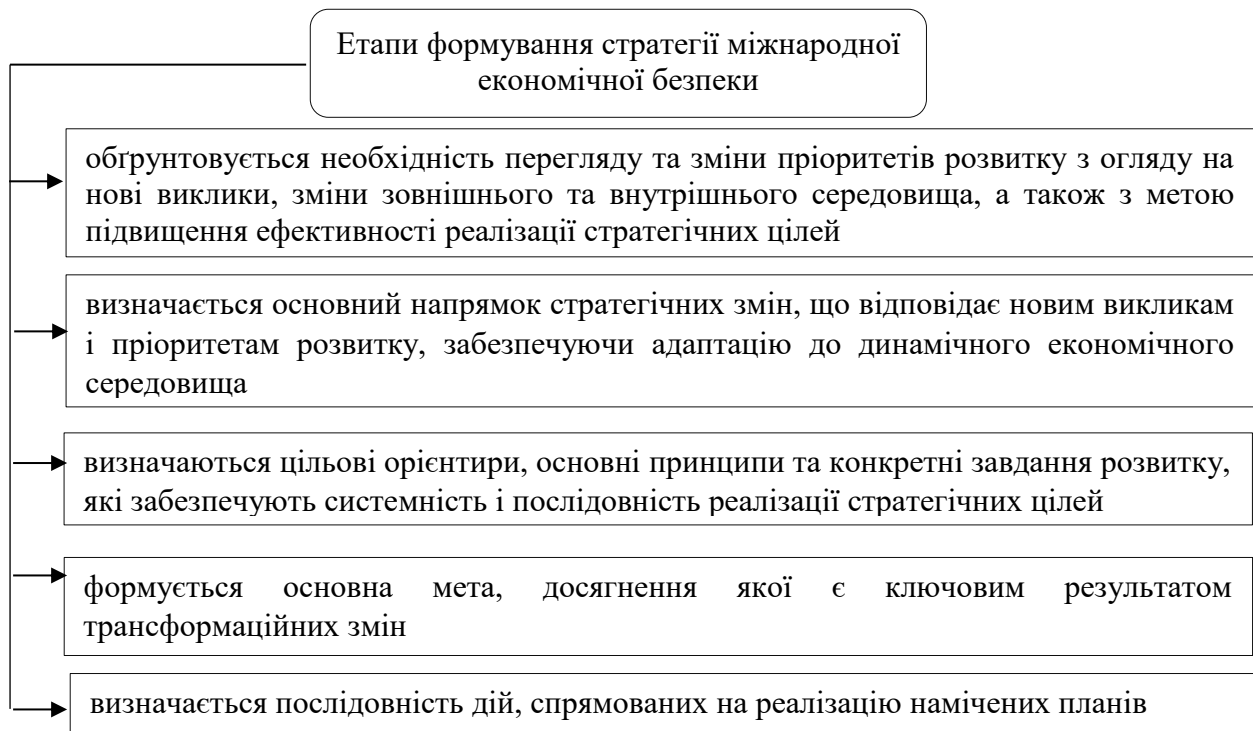

Рис. 1.2. Етапи формування стратегії міжнародної економічної безпеки
Примітка. Розраховано автором за даними [22].

Отже, стратегія міжнародної економічної безпеки розробляється з урахуванням інтересів та реальних можливостей країни, а також із врахуванням впливу міжнародних чинників. Вона є складовою частиною глобальної системи світового господарства, де національні економіки взаємодіють і залежать одна від одної, утворюючи єдину мережу взаємозв'язків і взаємозалежностей.

1.2. Інструменти та методи формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави

Формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави вимагає використання сучасних аналітичних підходів, які дозволяють системно оцінити внутрішні можливості країни та зовнішні виклики глобального середовища. У цьому процесі важливу роль відіграють науково обґрунтовані методи стратегічного аналізу, що дають змогу забезпечити об'єктивність, комплексність і адаптивність стратегічних рішень. Застосування таких методів дозволяє не лише визначити пріоритети, цілі та загрози, а й сформувані ефективні сценарії реагування на динамічні зміни у світовій економіці. Багато вітчизняних та іноземних вчених досліджували методи формування стратегії міжнародної економічної безпеки, основні положення яких відобразимо в Додатку Б.

Праці цих вчених дозволяють системно осмислити логіку стратегічного планування, визначити методи оцінки загроз, сценарного моделювання, стратегічного аналізу тощо. Окрему увагу науковці приділяють адаптації класичних економічних інструментів до умов трансформаційної економіки та динамічних викликів глобалізації. Основні методи, які використовуються для формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави відображено в **Додатку В**.

Отже, ці методи зазвичай використовуються у поєднанні, залежно від етапу розробки стратегії, специфіки економіки держави та характеру зовнішніх викликів. SWOT-аналіз дає змогу сформулювати стратегічні цілі на перетині можливостей і сильних сторін, PEST-аналіз допомагає адаптувати стратегічну політику до міжнародного контексту. Крім цього досить часто використовують метод моніторингу ризиків, що передбачає системне виявлення, оцінку та класифікацію зовнішніх загроз. Це може бути: валютна нестабільність, зростання зовнішнього боргу, блокування імпорту або експорту, загрози інфраструктурній безпеці. Моніторинг є постійним процесом, який підтримує стратегічну гнучкість. Також дієвим методом є системний аналіз. Цей метод

дозволяє розглядати економічну безпеку як частину цілісної системи з численними внутрішніми та зовнішніми взаємозв'язками. Дає змогу виявити «вузлові точки», на які варто спрямовувати стратегічні зусилля.

У сучасних умовах глобалізації та зростання нестабільності світової економіки формування стратегії міжнародної економічної безпеки стає одним із ключових завдань державної політики. Ефективне забезпечення економічної безпеки на міжнародному рівні передбачає не лише наявність науково обґрунтованих методів, а й використання дієвих інструментів, здатних реалізувати стратегічні цілі в конкретному політико-економічному контексті.

Інструменти стратегічного управління міжнародною економічною безпекою охоплюють широке коло засобів правового, організаційного, інформаційного та фінансового характеру. Їх застосування дозволяє державі своєчасно реагувати на зовнішні виклики, мінімізувати економічні загрози, посилювати власну присутність на світових ринках і забезпечувати стабільний розвиток національної економіки. Комплексність і системність у використанні цих інструментів дає змогу координувати дії різних гілок влади, бізнесу та міжнародних партнерів у межах єдиної стратегії. Тому важливо не лише визначити перелік таких інструментів, а й проаналізувати їхню функціональність, ефективність і можливості адаптації до умов конкретної держави.

Ці інструменти можна згрупувати за функціональними блоками:

1. Інституційно-правові інструменти, а саме національне законодавство у сфері економічної безпеки (експортний контроль, фінансовий моніторинг, валютне регулювання, захист інвестицій); міжнародні угоди та договори (економічні, торговельні, безпекові договори; угоди про вільну торгівлю) та нормативні документи стратегічного планування (стратегії, концепції, державні програми, дорожні карти).

2. Організаційно-управлінські інструменти, до яких відносять координаційні платформи та міжвідомчі механізми (РНБО, Мінекономіки, НБУ, Нацрада з економічної безпеки, Аналітичні центри), систему національного

стратегічного планування (Державна стратегія економічної безпеки, Національний план дій) та механізми публічно-приватного партнерства, що дають можливість бізнесу формувати та реалізовувати безпекові стратегії.

3. Інформаційно-аналітичні інструменти, а саме системи моніторингу зовнішньоекономічних ризиків (торговельні бар'єри, санкції, залежність від імпорту та експорту), бази даних і цифрові панелі безпеки (індикатори макроекономічної стабільності, рівня зовнішньої заборгованості, інвестиційних потоків) та інформаційні платформи для обміну з міжнародними партнерами (Євростат, OECD Data, IMF Data, UNCTADstat).

4. Фінансово-економічні інструменти відіграють центральну роль у реалізації стратегічних цілей економічної безпеки, оскільки дозволяють впливати на внутрішню макроекономічну стабільність, залучати зовнішні ресурси та забезпечувати адаптацію економіки до глобальних змін [24].

До фінансово-економічних інструментів стратегічного управління міжнародною економічною безпекою відносяться наступні:

1. Державне бюджетне регулювання, тобто використання бюджету як інструменту забезпечення стійкості до зовнішніх ризиків: фінансування стратегічних галузей (оборонної, енергетичної, критичної інфраструктури) та створення стабілізаційних та резервних фондів для реагування на надзвичайні ситуації (наприклад, валютні кризи чи війна).

2. Митно-тарифне та податкове регулювання, що дозволяють сформувати конкурентне середовище для вітчизняних виробників шляхом запровадження мита на стратегічно чутливий імпорт та надання податкових пільг підприємствам, які працюють на експорт, створюють додану вартість або інвестують у безпекові напрями (технології, енергонезалежність).

3. Валютно-фінансова політика, яка дає можливість забезпечити стійкість національної валюти та управління платіжним балансом шляхом регулювання валютних операцій, формування валютних резервів НБУ та використання плаваючого або фіксованого курсу залежно від рівня зовнішніх загроз.

4. Зовнішнє фінансування та інвестиційна політика через залучення фінансових ресурсів із міжнародних джерел шляхом співпраці з МВФ, Світовим банком, ЄБРР, ЕІВ тощо; участі у глобальних ініціативах фінансування стійкості (наприклад, зелений трансформаційний фонд, фонд стійкості до криз) та захисту національних інтересів у сфері міжнародних інвестицій через правове регулювання інвестування, страхування ризиків, міжнародний арбітраж.

5. Підтримка стратегічних секторів економіки через пряме державне фінансування або субсидування енергетики, ІТ, АПК, оборонно-промислового комплексу, транспорту, логістики та стимулювання імпортозаміщення та локалізації виробництва.

6. Інструменти протидії економічним загрозам із використанням механізмів економічної протидії зовнішньому тиску через запровадження контрсанкцій, обмеження виведення капіталу та фінансові бар'єри для стратегічно небажаних партнерів [32].

Ці інструменти не діють ізольовано, їх ефективність досягається через комплексне та скоординоване застосування у межах загальної стратегічної політики держави. Ефективне формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави неможливе без комплексного використання відповідних інструментів, які забезпечують практичну реалізацію стратегічних цілей. Інституційно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та фінансово-економічні інструменти створюють основу для забезпечення стійкості економіки до зовнішніх ризиків, підвищення її конкурентоспроможності та інтеграції у світовий економічний простір.

Таким чином, ефективне формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави неможливе без комплексного використання відповідних інструментів, які забезпечують практичну реалізацію стратегічних цілей. Інституційно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та фінансово-економічні інструменти створюють основу для забезпечення стійкості економіки до зовнішніх ризиків, підвищення її конкурентоспроможності та інтеграції у світовий економічний простір.

1.3. Вплив війни на формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави

Війна є одним із найглибших дестабілізуючих чинників, що радикально змінює як внутрішні економічні пріоритети держави, так і її зовнішню політико-економічну поведінку. Умови воєнного конфлікту створюють нову реальність, у якій стратегія міжнародної економічної безпеки потребує оперативного перегляду, посилення та адаптації до непередбачуваних загроз.

В першу чергу необхідно переформатувати країні власні стратегічні пріоритети. Оскільки війна змушує державу перенаправити ресурси на першочергові завдання обороноздатності, стійкості критичної інфраструктури, енергетичної безпеки, продовольчої самозабезпеченості. У стратегії економічної безпеки на перший план виходять питання: збереження економічного суверенітету, мінімізація залежності від агресора та пошук надійних міжнародних партнерів. Також відбувається зростання зовнішніх і внутрішніх ризиків. Так, воєнні дії дестабілізують валютний ринок, інвестиційний клімат і логістичні ланцюги, призводять до втрати виробничих потужностей і людського капіталу та зменшують доступ до фінансування на міжнародних ринках капіталу. Ці фактори змушують державу посилювати інструменти ризик-менеджменту, зокрема проводити індикативне планування, оцінку вразливості, багаторівневе сценарне моделювання.

В умовах війни підвищується роль міжнародної кооперації. У ситуації воєнного конфлікту держава активізує міжнародні політичні, торговельні та безпекові альянси, використовує інституційні механізми міжнародної підтримки (гарантії, кредити, гранти, санкційний тиск проти агресора) та залучає платформи колективної безпеки для захисту своїх економічних інтересів (G7, Світовий банк, ЄС, МВФ, НАТО, ООН). Усе це змінює геоекономічну орієнтацію держави та формує нові вектори стратегічної інтеграції [40].

Також відбувається в країні інституційна перебудова, тому війна прискорює реформи в системі стратегічного планування, створення

антикризових центрів управління, впровадження цифрових систем моніторингу безпеки (захист кіберпростору, даних, інфраструктури) та розширення повноважень органів національної безпеки в економічній сфері. Поступово відбувається формування післявоєнної стратегії відновлення. Паралельно з короткостроковими заходами, пов'язаними з виживанням, держава розробляє довгострокову стратегію відновлення, яка включає: повернення виробництва, залучення інвестицій, реконструкція зруйнованої інфраструктури та перехід до моделі економіки стійкості та інновацій. В умовах війни це стає не просто економічно доцільним, а питанням національного виживання. В Додатку Г відображено зміщення акцентів стратегічних підходів країни при настанні війни.

В Додатку Д проведемо порівняльну характеристику особливостей формування стратегії міжнародної економічної безпеки до війни та в умовах війни, що дозволяє виявити ключові зміни в пріоритетах, механізмах реагування та інституційній логіці управління національною економікою в умовах посиленої зовнішньої нестабільності. Таке порівняння демонструє, як воєнні виклики трансформують економічну безпеку із передусім економічного інструмента в системний засіб забезпечення стійкості держави, адаптації до глобальних ризиків та відновлення.

Для прикладу, Україна до війни в основному зосереджувалася на приєднанні до єдиного ринку ЄС, цифровій економіці, залученні інвестицій. Після початку повномасштабної агресії відбулося зміщення акценту на військову економіку, енергетичну незалежність, контроль за критичними галузями, міжнародну допомогу. Було прийнято Стратегію економічної безпеки до 2025 року, яка враховує військові загрози. Щодо Ізраїлю можемо зазначити, що у 1950–70-х роках країна будувала модель мобілізаційної економіки, здатної швидко перебудовуватись під впливом конфліктів. При цьому стратегія безпеки Ізраїлю завжди включала елементи інноваційного захисту, імпортозаміщення, технологічного домінування (включаючи кіберсферу).

Цікавим досвідом у цьому питанні є практика Південної Кореї. Після Корейської війни вона розробила п'ятирічні плани економічного відновлення,

які об'єднали оборонні, промислові й торговельні аспекти. Стратегія безпеки завжди враховувала зовнішньополітичну залежність від США та технологічну самостійність як умову незалежності. В Грузії після конфлікту 2008 року було проведено реструктуризацію державних інституцій, посиливши митницю, фіскальні служби та міжнародне партнерство. В основному зосереджувалися на цифровізації, реформі державних закупівель і виході на нові ринки через інститути ЄС та СОТ.

Тому реальні приклади підтверджують, що війна стає каталізатором зміни стратегічних підходів до економічної безпеки. Відбувається глибоке переосмислення національних пріоритетів, економічної архітектури та ролі держави. Успішні кейси демонструють важливість не лише протидії загрозам, а й використання криз як можливості для інституційного оновлення та економічного стрибка. В Додатку Е варто розкрити успішні кейси різних країн, які привели до економічного стрибка.

Ці приклади доводять, що стратегія міжнародної економічної безпеки є не лише інструментом, який стосується того, щоб уникати загрози, а стає індикатором для мобілізації можливостей. Ключові чинники успіху є здатність держави швидко адаптуватися до нових умов; створення гнучкої інституційної архітектури, здатної діяти в умовах кризи та інтеграція безпекових, економічних і соціальних інтересів у єдину стратегію.

Тому Україні варто зосередити увагу на таких ключових аналітичних підходах, необхідних для формування стратегій міжнародної економічної безпеки в умовах війни:

1. Індикаторах вразливості до гібридних загроз. Оскільки сучасна війна ведеться не лише на полі бою, вона має кібернетичний, інформаційний, енергетичний, продовольчий та валютно-фінансовий виміри. Тому держава повинна мати набір специфічних індикаторів, які фіксують: залежність від критичної інфраструктури, тобто іноземного програмного забезпечення, каналів зв'язку, логістичних сервісів; енергетичну та продовольчу вразливість: обсяг стратегічних резервів, частка імпорту у споживанні, доступ до води,

електроенергії та кіберризика, зокрема кількість атак, стан кіберзахисту державних реєстрів, фінансових установ, систем управління. Для прикладу, в Україні одним із таких індикаторів стала стабільність функціонування системи “Дія” та банківських сервісів під час масових атак.

2. Геоекономічних картах ризиків, які є аналітичними інструментами, що дозволяють візуалізувати вплив війни на торговельні шляхи, логістичні вузли, експортно-імпортні операції, оцінити рівень стратегічної залежності від конкретних країн або регіонів (наприклад, від імпорту сировини з країн, які не підтримують санкцій) та виявити потенційні «червоні зони», тобто території чи партнери з високим ризиком економічної дестабілізації. Для прикладу, карта зміни маршрутів зернового експорту України через блокування Чорного моря є класичною геоекономічною картою ризику.

3. Сценарне моделювання воєнного впливу, що передбачає розробку кількох можливих сценаріїв розвитку подій (ескалація, стабілізація, міжнародна інтервенція, перемога/поразка агресора), оцінку їх економічних наслідків для конкретних секторів та визначення оптимальної відповіді держави в кожному сценарії. Для прикладу використання в Україні моделі «песимістичний – реалістичний – оптимістичний сценарій» у планах економічного відновлення Мінекономіки. Тому ці аналітичні підходи не просто доповнюють стратегії безпеки, вони створюють їх динамічну основу, дозволяючи реагувати в реальному часі на зміну ризиків. У війні виграє не той, хто має більше ресурсів, а той, хто краще бачить загрози і швидше приймає рішення [51].

Отже, війна радикально змінює зміст, логіку та структуру стратегії міжнародної економічної безпеки держави. Вона перетворює її з відносно стабільного інструменту довгострокового планування на гнучку, багаторівневу систему реагування на гібридні загрози. Формування такої стратегії потребує синергії внутрішніх ресурсів і міжнародної підтримки, використання адаптивних інструментів, здатних забезпечити стійкість на всіх етапах від війни до відновлення.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Оцінка стратегії міжнародної економічної безпеки держави

Оцінка стратегії міжнародної економічної безпеки України за 2024 рік показує її значну адаптивність до умов війни, оскільки у 2024 році Україна продемонструвала виняткову стійкість, так витрати на оборону сягнули 30 % ВВП, що є найвищий рівень серед країн світу (Додаток Є). За 2020–2021 роки витрати на оборону зросли після початку агресії 2014 року, але залишалися в межах 3-5 %. У 2022 році відбувся різкий стрибок до 25,9 % ВВП внаслідок повномасштабного вторгнення. Протягом 2023 року витрати на оборону досягли 36,6 %, що стало одним із найвищих показників у світовій практиці (військова мобілізація найвищий % від ВВП). Натомість у 2024 році за різними оцінками витрати становили приблизно 34 % ВВП, іноді до 37 %, ураховуючи військову підтримку з-за кордон. Тому можемо зробити висновок, що з 2022 року Україна перейшла на мобілізаційний рівень оборонних витрат, що стало вимушеною канвою воєнного виживання. У 2023-2024 роках спостерігалася стабілізація витрат на рівні 34-37 % ВВП, що продемонструвало солідарність суспільства та міжнародної спільноти, але також вказує на необхідність поступової трансформації економічної моделі до післявоєнного розвитку та безпеки.

В Додатку Ж відобразимо рівень витрат на оборону в європейських країнах, що дає можливість порівняти з витратами на оборону в Україні. Україна витрачає на оборону у 15-20 разів більше, ніж середньоєвропейська країна НАТО, що свідчить про мобілізаційний характер економіки. Навіть найактивніші східноєвропейські члени НАТО (Польща, Естонія) у 2023 витрачали менше 4 %, тоді як Україна понад 36 %. Європейські країни продовжують поступове нарощування витрат, але жодна з них не досягла навіть половини українських рівнів, попри збільшення загроз з боку РФ.

В Україні внутрішні доходи, включно з податками та добровільними внесками, повністю фінансували військові витрати, створюючи умовну мобілізаційну економіку. Проте залишається висока залежність від міжнародної фінансової підтримки. Значний обсяг витрат покривався за рахунок зовнішньої фінансової допомоги близько 41,6 млрд. дол. у 2024. Загальна допомога становила понад \$105,9 млрд. дол., при цьому найбільшими донорами стали ЄС (\$40,5 млрд), США (28,2 млрд. дол.) і МВФ (11,4 млрд. дол.) Частка грантів складає понад 30% від загального обсягу, кожен третій долар надається безповоротно. В Додатку 3 відображено відсоток міжнародної допомоги по країнах. Протягом 2022-2024 років Україна отримала понад 100 млрд доларів міжнародної фінансової підтримки. У 2022 році обсяг допомоги становив приблизно 31 млрд доларів, у 2023 році ця сума зросла до 42,6 млрд доларів, а станом на листопад 2024 року досягла ще 27,2 млрд доларів. Важливо зазначити, що понад 30% цієї допомоги надавалися у вигляді безповоротних грантів, тоді як решта є довгостроковими пільговими кредитами. Ключовими донорами стали Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Міжнародний валютний фонд, Японія, Світовий банк, Канада та Велика Британія. Отримані ресурси були спрямовані переважно на покриття соціальних витрат, гуманітарних потреб та забезпечення бюджетної стабільності держави.

В Україні за роки воєнних дій відбуваються реформи інституцій та систем стратегічного управління. Так, значного прогресу досягнуто у впровадженні таких реформ як доопрацювання ESBU, запуск системи кризового страхування воєнних ризиків, оновлення митної і податкової служб. Реформування стратегічних інституцій підвищує антикорупційну ефективність і прозорість. Крім цього були підписані нові 10-річні безпекові угоди зі стратегічними союзниками (наприклад, Польща, Німеччина, Великобританія), що є важливим елементом міжнародної економічної безпеки. Також формуються довгострокові плани як кількарічна дорожня карта економічного відновлення, акцент на інноваціях, інвестиціях у критичну інфраструктуру, енергонезалежності. В Додатку Й відображені основні інвестиційні проекти та стратегічні цілі, які

формують основу довгострокової дорожньої карти економічного відновлення України в контексті міжнародної економічної безпеки.

В Україні після повномасштабного вторгнення значно скоротився активний кадровий потенціал, через мобілізацію, еміграцію та внутрішнє переселення, приблизно на 20-27 % порівняно з довоєнним періодом (Додаток К). Рівень безробіття досягло пікових значень у 2022–2023 роках близько 20%, однак знизилося до 14-16 % у 2024 році. Рівень зайнятості відновлюється, але триває структурний дефіцит кадрів, наприклад, немає робітників у промисловості, логістиці, сільському господарстві. Попит на працю залишається високим, зараз вакансій більше внаслідок нестачі робочої сили. У середньостроковій перспективі спостерігається ріст заробітних плат на 17 % у 2023 році.

Щодо капітальних інвестицій, які мають багатовимірний вплив на економіку держави та окремі її сектори можемо відзначити, що за 2020-2024 роки відбувалося їх значне коливання (Додаток Л). У 2020-2021 роках інвестиції були на високому довоєнному рівні 20–23 % ВВП. Потім відбулося різке падіння до 12,1 % у 2022 році пов'язане з початком повномасштабної війни. Починаючи з 2023 року спостерігається поступове відновлення інвестиційної активності, що свідчить про адаптацію економіки та залучення коштів на відновлення інфраструктури та критичних галузей.

Отже, стратегія міжнародної економічної безпеки України в 2024 році продемонструвала високу адаптивність і здатність мобілізувати значні ресурси для протидії воєнним загрозам. Рекордні витрати на оборону (понад 30 % ВВП), суттєва міжнародна фінансова підтримка (понад 100 млрд USD за три роки) та проведені реформи системи стратегічного управління стали основою економічної стійкості й витривалості країни. Водночас виклики війни стимулювали розвиток довгострокових планів відновлення: інноваційні проєкти, модернізація критичної інфраструктури, енергонезалежні ініціативи й залучення капіталу.

2.2. Аналіз стратегічних орієнтирів державного регулювання розвитку економіки країни

Унаслідок поєднання воєнних, економічних і політичних потрясінь стратегічні орієнтири державного регулювання економіки зазнали суттєвих змін. Насамперед це зумовлено активними бойовими діями на території України, руйнуванням промислових та військових об'єктів і критичної інфраструктури. Відтак виникла необхідність мобілізувати всі наявні людські, матеріальні й фінансові ресурси для подолання збройного конфлікту.

У такій ситуації критично важливо оцінити наявні загрози, прямі збитки й непрямі втрати, зокрема в оборонному секторі, і виробити механізми реагування. Одним із ключових завдань стає системний аналіз викликів, які безпосередньо впливають на обороноздатність країни.

Водночас в умовах поєднання воєнного стану та пандемії у Стратегії військової безпеки України підкреслюється потреба в узгодженому комплексі заходів:

1. Посилення зовнішнього та внутрішнього опору агресору через координацію всіх видів сил і напрямків дій.
2. Протидія у кіберпросторі й інформаційному полі — від відбиття кібератак до протидії ворожій пропаганді.
3. Максимальне залучення потенціалу суспільства та державних інститутів у військовому, економічному, політичному, культурному та міжнародно-правовому вимірах.
4. Використання асиметричних заходів для активної боротьби з агресором за міжнародно визнаними нормами, що дозволяє підвищити обороноздатність при обмежених ресурсах.

У розділі Стратегії військової безпеки також докладно проаналізовано економічні умови, необхідні для реалізації державної політики в воєнній сфері (рис. 2.1), та визначено комплекс фінансових і організаційних механізмів підтримки оборонних заходів.

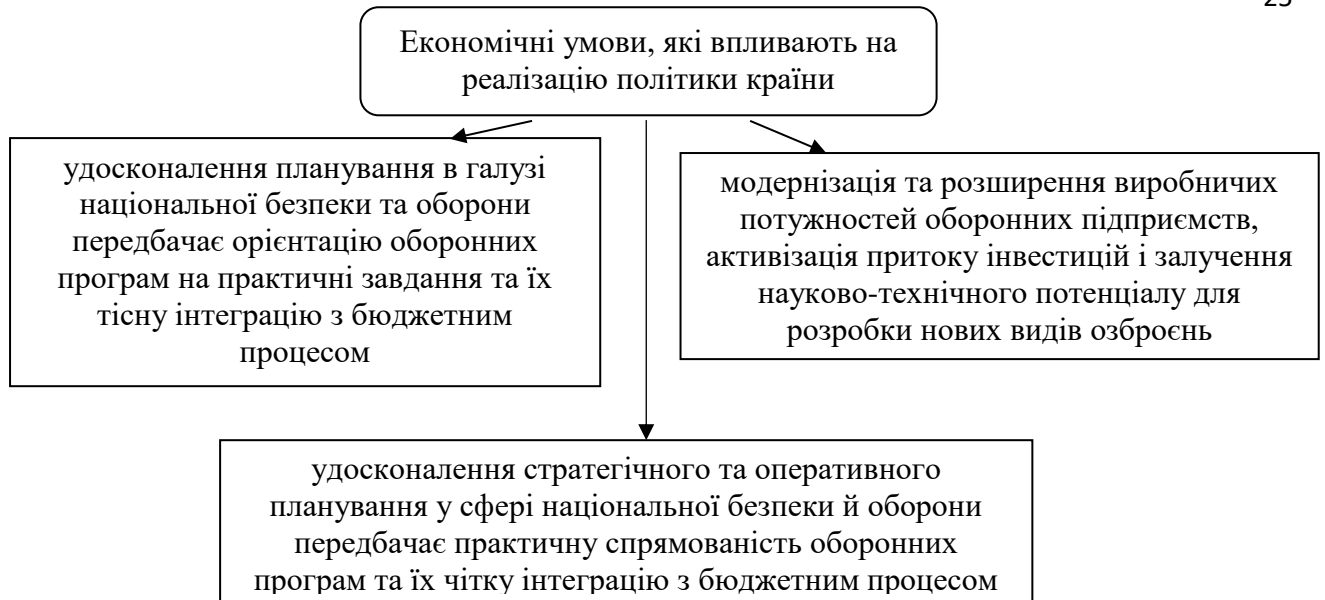

Рис. 2.1. Економічні умови, які впливають на забезпечення міжнародної економічної безпеки країни

Примітка. Розраховано автором за даними [17].

У «Стратегії військової безпеки» констатується, що національна економіка розрахована на обмежені запаси, через що складно проводити оновлення оборонного парку та заміну застарілих систем. Водночас у воєнний час з'являються нові виклики, які ускладнюють підтримку обороноздатності, зокрема: неможливість безпечної доставки озброєнь і продовольства для забезпечення безперервної роботи сектору оборони; збій у зовнішньоторговельних операціях — вітчизняні підприємства не можуть експортувати власну військову техніку; стрімке зростання вартості пального, що підвищує логістичні витрати й спричиняє подорожчання продукції в різних галузях; прискорена інфляція, яка знецінює грошову масу й загрожує гіперінфляційними процесами; пошкодження та руйнування виробничих майданчиків оборонної промисловості, що змушує купувати техніку за кордоном; порушення транспортних маршрутів, які блокують переміщення озброєнь через кордони; скорочення валютних операцій і появу додаткових економічних ризиків [25]. Для підтвердження проблеми з торгівлею варто звернутися до динаміки експорту товарів у 2020–2024 роках (Додаток М). Аналіз динаміки експорту товарів з України за 2020–2024 роки свідчить про наявність значних коливань, що відображають вплив зовнішніх і внутрішніх факторів,

зокрема пандемії COVID-19 та воєнних подій. Незважаючи на складнощі, загальна тенденція показує поступове відновлення та зростання обсягів експорту, що вказує на потенціал для подальшої стабілізації та розвитку торговельної діяльності країни.

Перейдемо до оцінки змін у загальному обсязі імпорту товарів в Україні за 2021–2022 роки (Додаток Н). Динаміка імпорту товарів в Україні у 2020–2024 роках відображає суттєвий вплив як зовнішніх, так і внутрішніх викликів. Втім, у 2022 році, через початок широкомасштабної війни, імпорт зазнав суттєвого скорочення через порушення логістичних ланцюгів та руйнування інфраструктури. В Додатку О наведено оцінку джерел фінансування державного бюджету України в період з 24 лютого по липень 2022 року. Аналіз цього періоду є надзвичайно важливим, оскільки він відображає зміни у фінансовій політиці держави в умовах воєнного стану, що суттєво впливає на формування економічних орієнтирів. За 2022–2024 роки державний бюджет України фінансувався за рахунок значного обсягу внутрішніх запозичень через ОВДП.

За період 2022–2024 років загальний обсяг фінансування державного бюджету України через облігації внутрішньої державної позики склав близько 575000 тис. грн., з яких 320000 тис. грн. припадає на військові облігації. Зовнішня фінансова допомога від міжнародних організацій також значно зростає: МВФ надав близько 110000 тис. грн., Світовий банк – 60000 тис. грн., а Європейський інвестиційний банк – 49000 тис. грн. Значна частина ресурсів була отримана за рахунок позик, які уклалися у двосторонньому порядку, а також грантів (Додаток П). Для підвищення ефективності державного управління у сферах національної безпеки й оборони необхідно реалізувати такі заходи (Додаток Р).

Отже, завдяки цим заходам планування у сферах національної безпеки й оборони стане більш передбачуваним, практично орієнтованим та синхронізованим із реальними бюджетними можливостями, що збільшить спроможність України протистояти сучасним загрозам.

2.3. Діагностика ефективності стратегії міжнародної економічної безпеки держави

У процесі формування стратегії економічного розвитку України важливу роль відіграє Український національний комітет Міжнародної торгової палати (ISS Ukraine), який виконує низку ключових функцій (Додаток С). З аналізу наведеного рисунку простежується ключова роль Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ISS Ukraine) у формуванні стратегії економічного розвитку країни. Комітет виконує функції аналітичного та маркетингового дослідження економічного середовища з метою залучення вітчизняного та міжнародного бізнесу, інвестицій у державний бюджет і вирішення питань, пов'язаних із документарними акредитивами.

Серед стратегічних пріоритетів ISS Ukraine є просування позитивного міжнародного іміджу України, створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва, формування сталих партнерств з національними комітетами понад 94 країн світу. Це забезпечує підтримку міжнародної торгівлі, відкриття нових ринків, пошук надійних партнерів і активне залучення інвестицій. Основним напрямом діяльності комітету є налагодження міжнародного економічного співробітництва та інтеграція українського бізнесу в глобальні економічні процеси.

Окрім цього, ISS виступає партнером самітів G7 і є консультативним органом для ключових міжнародних структур, а саме Світового банку, СОТ, ЄБРР та інших. Діяльність ISS Ukraine охоплює також регіональні представництва, які реалізують зазначені завдання на місцевому рівні (Додаток Т).

Наведемо розподіл завдань Українського національного комітету міжнародної торгової палати (ISS Ukraine) у формуванні міжнародної економічної безпеки держави за видами послуг:

1. Надання економічних послуг, зокрема безпосередня участь у дослідженнях галузевих та проблемно-орієнтованих питань, що визначають

напрямки діяльності суб'єктів господарювання; формування прогнозів розвитку регіонів; проведення менеджменту в інвестиційній сфері, включно з підготовкою бізнес-планів, техніко-економічних обґрунтувань, фінансових планів та проєктів, необхідних для розвитку країни.

2. Обґрунтування та надання міжнародних послуг шляхом інформаційної підтримки національних підприємств при виході на зовнішні ринки через створення партнерських відносин із мережею Національних комітетів у різних країнах; аналізу економічної ситуації; сприяння у веденні листування з міжнародними партнерами; організації та участі у бізнес-форумах і конференціях, метою яких є залучення інвестицій.

3. Надання юридичних послуг через своєчасне врегулювання спорів у Третейському суді при ICC Ukraine; захист інтересів учасників у Міжнародному Арбітражному Суді Міжнародної торгової палати.

4. Освітні послуги шляхом організації семінарів щодо чинного законодавства, методів управління та обміну досвідом діяльності на торгових майданчиках і в торговельних установах.

5. PR-послуги через розміщення інформації в спеціалізованих каталогах та виданнях; організація форумів і круглих столів; участь у публічних заходах з метою формування позитивного іміджу та популяризації діяльності ICC Ukraine [3].

У 2025 році стратегія міжнародної економічної безпеки держави України, сформована на основі аналітичних даних Українського національного комітету міжнародної торгової палати (ICC Ukraine), буде спрямована на забезпечення стабільного зростання, посилення міжнародної інтеграції та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Основними пріоритетами стратегії мають стати наступні:

1. Розширення експортного потенціалу та вихід на нові міжнародні ринки завдяки комплексним аналітичним дослідженням ICC Ukraine підтримуватиме національних виробників у диверсифікації експортних

напрямків та розширенні товарної номенклатури, що сприятиме зростанню валютних надходжень та зміцненню платіжного балансу.

2. Залучення прямих іноземних інвестицій на основі результатів економічного аналізу було розроблено пропозиції щодо покращення інвестиційного клімату, спрощення процедур для інвесторів та забезпечення захисту їхніх прав, що стимулюватиме приплив капіталу у стратегічні сектори економіки.

3. В напрямку інновацій та цифрової трансформації ICC Ukraine сприятиме розвитку інноваційної діяльності та широкому впровадженню цифрових технологій у бізнесі, що дозволить підвищити ефективність виробництва та управління.

4. В сфері покращення бізнес-середовища та правового поля стратегія передбачає активну взаємодію з органами влади для реформування законодавства, боротьби з корупцією та створення прозорих умов для ведення бізнесу.

5. В напрямі розвиток людського капіталу значна увага буде приділена програмам професійного навчання та перепідготовки кадрів, що відповідатиме сучасним потребам ринку праці та сприятиме підвищенню продуктивності праці.

6. Інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості стане пріоритетом для формування партнерств з міжнародними компаніями для розширення участі українського бізнесу у світових виробничих і торговельних мережах.

7. Активне представництво інтересів національного бізнесу на всіх рівнях управління. ICC Ukraine забезпечить послідовний захист та просування інтересів українських підприємств у центральних органах влади, міжнародних інституціях та регіонах.

Реалізація даної стратегії базується на ґрунтовних аналітичних даних, експертних оцінках та міжнародному досвіді, що дозволить Україні посилити свої позиції на світовій економічній арені та забезпечити сталий розвиток у 2025 році і надалі.

В Додаток У наведено прогноз основних макроекономічних показників України на 2025 рік, сформований на основі аналітичних даних та оцінок Українського національного комітету міжнародної торгової палати (ІСС Ukraine), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). У цьому порівнянні відображено очікувані темпи зростання ВВП, рівень інфляції, курс національної валюти, обсяги іноземних інвестицій та інші ключові економічні індикатори, що відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку держави на найближчий період.

Отже, прогноз основних макроекономічних показників України на 2025 рік, підготовлений Українським національним комітетом міжнародної торгової палати (ІСС Ukraine) та провідними міжнародними фінансовими організаціями, а саме МВФ, Світовим банком і ЄБРР, свідчить про позитивні тенденції в економічному розвитку країни. Всі експерти прогнозують зростання ВВП на рівні від 3,8% до 4,5%, що вказує на поступове відновлення економіки після кризових впливів. Інфляція зберігається у контрольованих межах, прогнозується в діапазоні 7-8%, що створює передумови для стабільності споживчих цін. Український національний комітет міжнародної торгової палати (ІСС Ukraine) є ключовою організацією, що сприяє розвитку економіки України через підтримку національного бізнесу, міжнародне співробітництво та залучення інвестицій. ІСС Ukraine забезпечує аналітичну підтримку, організовує міжнародні форуми, надає юридичні та освітні послуги, а також працює над формуванням позитивного іміджу країни на світовій арені.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Шляхи оптимізації стратегії міжнародної економічної безпеки держави в умовах війни

Удосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави в умовах війни здійснюється за такими напрямками:

1. Посилення економічної стійкості шляхом забезпечення безперервності ключових виробничих ланцюгів, диверсифікація джерел постачання та розвиток внутрішнього виробництва стратегічно важливих товарів.

2. Захист критичної інфраструктури через впровадження ефективних заходів кібербезпеки, модернізація енергетичних, транспортних та комунікаційних систем.

3. Підвищення інвестиційної привабливості створенням прозорих умов для іноземних і внутрішніх інвесторів, забезпечення правового захисту та підтримка інноваційних галузей.

4. Зміцнення міжнародного співробітництва через активну участь у міжнародних економічних організаціях, розширення торговельних партнерств і кооперації з союзниками.

5. Розвиток системи моніторингу та аналізу ризиків шляхом оперативного виявлення загроз і прогнозування їхніх наслідків для своєчасного прийняття управлінських рішень.

6. Підтримка агропромислового комплексу, що проводиться шляхом забезпечення стабільності продовольчої безпеки через захист аграрного сектору від воєнних і ринкових викликів.

7. Оптимізація державного регулювання через адаптацію нормативно-правової бази до нових викликів, спрощення процедур для бізнесу у воєнний час.

Ці напрямки створюють комплексний підхід до забезпечення національної економічної безпеки у складних умовах війни. Процес відновлення економічного потенціалу країни можливе за такими сценаріями (Додаток Ф). В умовах війни важливим питанням є відновлення виробництва в сільському господарстві, транспорті, промисловості, торгівлі та будівництві, що вимагає комплексного підходу та впровадження низки важливих заходів. Перш за все в цьому напрямі, необхідно провести всебічну інвентаризацію і оцінку збитків, яких зазнали підприємства та інфраструктурні об'єкти. Така оцінка дасть змогу визначити пріоритети відновлення та спрямувати обмежені ресурси туди, де вони матимуть найбільший ефект. Це дозволить уникнути розпорошення зусиль і пришвидшить повернення до стабільної роботи. Значну увагу варто приділити забезпеченню безпеки робочих процесів. У зв'язку з бойовими діями та ризиками для життя працівників важливо впроваджувати відповідні заходи цивільного захисту, розробляти плани евакуації або переміщення виробництв у більш безпечні регіони.

Особливе значення має налагодження логістичних ланцюгів та мобілізація необхідних ресурсів. Важливо забезпечити стабільні поставки сировини, матеріалів та комплектуючих, навіть у складних умовах, що вимагає оптимізації маршрутів і методів транспортування. Це допоможе уникнути зупинки виробництва через брак ресурсів та мінімізувати простой. Також необхідно зосередитись на відновленні та модернізації виробничих потужностей. Окрім ремонту пошкоджених чи зруйнованих об'єктів, варто впроваджувати новітні технології, які підвищують продуктивність і конкурентоспроможність продукції. Інвестиції в модернізацію сприятимуть не тільки відновленню, але й майбутньому розвитку галузей [17].

Відновлення економіки неможливе без підтримки малого та середнього бізнесу, які відіграють вагомий роль у створенні робочих місць і розвитку місцевих громад. Надання фінансової допомоги, консультацій, а також впровадження податкових пільг допоможуть підприємцям швидше відновити діяльність і зберегти робочі місця, що має критичне значення для соціальної

стабільності. Зокрема, підтримка може здійснюватися через створення спеціальних кредитних програм з пільговими умовами, грантів на розвиток бізнесу, компенсацію частини витрат на оплату праці, а також через організацію навчальних та консультаційних платформ для підвищення компетенцій підприємців. Впровадження податкових пільг має включати зниження ставок податку на прибуток, відтермінування сплати податків, а також скасування або зменшення ставок місцевих податків для малого та середнього бізнесу в постраждалих регіонах. Такий комплекс заходів створить сприятливі умови для збереження і розвитку підприємництва, що в свою чергу сприятиме економічному відновленню країни.

Велике значення має активне залучення міжнародної допомоги і інвестицій. Співпраця з міжнародними організаціями, донорами та іноземними інвесторами надасть необхідні кошти для відбудови інфраструктури, закупівлі сучасного обладнання та розвитку інновацій. Це посилить довіру до економіки країни і сприятиме її інтеграції в світові ринки. Крім того, такі інвестиції стимулюватимуть розвиток інноваційних технологій і впровадження передових виробничих практик, що підвищить конкурентоспроможність української економіки. Таким чином, інтеграція міжнародної допомоги та інвестицій є важливою складовою стратегії сталого економічного розвитку України.

Реалізувати активне залучення міжнародної допомоги і інвестицій можна шляхом:

1. Проведення переговорів і укладення угод з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк, ЄБРР), фондами розвитку та донорськими агенціями для отримання грантів, кредитів та технічної допомоги.
2. Створення сприятливого інвестиційного клімату через вдосконалення законодавства, спрощення процедур реєстрації бізнесу, забезпечення прозорості та захисту прав інвесторів.
3. Організації інвестиційних форумів і бізнес-конференцій для презентації потенціалу України міжнародним інвесторам і налагодження ділових контактів.

4. Запровадження пільгових податкових режимів та інвестиційних стимулів для залучення капіталу у стратегічні сектори економіки.
5. Розробки та підтримки спільних проєктів з іноземними партнерами у сферах інфраструктури, агропромисловості, енергетики та технологій.
6. Залучення міжнародних експертів і консультантів для підвищення ефективності управління проєктами відновлення та інвестиційної діяльності.
7. Покращення комунікації та прозорості у використанні міжнародних коштів через регулярні звіти та публічний контроль, що підвищить довіру донорів і партнерів.
8. Активного просування України на міжнародній арені через дипломатичні канали, участь у міжнародних організаціях та економічних форумах [26].

Завдяки таким заходам можна не лише залучити значні обсяги міжнародної допомоги і інвестицій, а й ефективно їх використати для прискорення відновлення економіки України. Не менш важливим є вдосконалення нормативно-правової бази, спрямоване на спрощення процедур ліцензування, реєстрації, звітності та інших адміністративних процесів. Зниження бюрократичних бар'єрів допоможе підприємствам швидше адаптуватись до нових умов, залучати інвестиції та розвиватися. Вдосконалити нормативно-правову базу для підтримки економіки можна в таких напрямках (Додаток X). Підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів ще один важливий напрямок. Організація навчальних програм, тренінгів, у тому числі з використанням дистанційних технологій, сприятиме збереженню професійного потенціалу та адаптації робітників до сучасних вимог виробництва. В напрямку прискорення цифровізації варто здійснювати такі заходи (Додаток Ц). В комплексі ці заходи спрямовані на відновлення виробничої діяльності та створення умов для сталого розвитку галузей економіки навіть у складних умовах воєнного часу. Їх успішна реалізація залежить від тісної координації дій державних органів, бізнесу та міжнародних партнерів.

3.2. Пропозиції змін в державній політиці щодо врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні

У зв'язку з широкомасштабною війною, розв'язаною проти України, країна опинилася перед складним викликом, одночасно протистояти військовій агресії, зберігати економічну стабільність та забезпечувати поступове відновлення. Руйнування інфраструктури, втрата виробничого потенціалу, зміщення трудових ресурсів, падіння доходів населення, зниження інвестиційної активності та зростання соціального навантаження. Все це потребує негайного втручання на рівні державної політики.

У цьому контексті державне управління має трансформуватись відповідно до сучасних викликів, забезпечуючи чітку стратегічну координацію зусиль, концентрацію ресурсів і тісну співпрацю з міжнародними партнерами. Формування нової, адаптивної політики відновлення вимагає не лише фокусування на фізичній реконструкції країни, а й на модернізації економічної моделі, соціального захисту, цифрової трансформації, реформи управління та підвищенні інвестиційної привабливості. Пропоновані зміни в державній політиці покликані створити ефективні інструменти економічного та соціального реагування, що сприятимуть відновленню країни, зміцненню її стійкості та формуванню довгострокових перспектив розвитку в умовах нової геополітичної реальності [31].

Перший напрям змін для врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні стосується економічного відновлення та розвитку, зокрема запровадженням спеціальних економічних зон у постраждалих регіонах з податковими пільгами та державною підтримкою. Цей крок дозволить створити сприятливі умови для залучення внутрішніх і зовнішніх інвесторів у регіони, які зазнали руйнувань внаслідок війни. Спеціальні економічні зони передбачатимуть податкові пільги (звільнення або зниження ПДВ, податку на прибуток, митних платежів), спрощену регуляторну політику, пільгові кредити та адміністративну підтримку для підприємств. Це дозволить активізувати

економічну діяльність, створити робочі місця та забезпечити швидке відновлення виробничого потенціалу.

Державне стимулювання внутрішнього виробництва шляхом програм закупівель українських товарів, особливо для потреб ЗСУ, медицини, будівництва є важливим кроком в економічному відновленні та розвитку. Пріоритетне використання українських товарів та послуг в державних закупівлях сприятиме збереженню і розвитку національного виробника. Особлива увага має бути приділена сферам, де є нагальні потреби, зокрема в Збройних Силах України (форма, спорядження, харчі, транспорт), система охорони здоров'я (ліки, обладнання), будівельна галузь (матеріали, техніка). Це стимулює попит, сприяє зайнятості та зменшує залежність від імпорту.

Пріоритетне фінансування проєктів критичної інфраструктури з держбюджету та міжнародних джерел є одним із стимулів економічного відновлення країни. Критична інфраструктура, а саме дороги, мости, системи енергозабезпечення, медичні установи, водопостачання мають бути у фокусі державного фінансування. Окремі фонди та субвенції повинні спрямовуватись у регіони, де потреби найгостріші. Також слід створити єдиний координаційний орган для залучення і використання міжнародних коштів, що забезпечить прозорість, ефективність і цільове використання ресурсів [40, с. 78-80].

Відновлення агропромислового комплексу, зокрема компенсація втрат та підтримка малих і середніх фермерських господарств про що зазначалося в попередньому підрозділі. Першочерговими заходами в цьому напрямі мають стати компенсація втрат сільськогосподарських підприємств, зокрема зруйнованої техніки, складів, посівів, та надання пільгових кредитів і грантів на відновлення виробництва. Особливий акцент здійснюється на підтримку малих і середніх фермерських господарств, які є основою сільських громад. Також важливо забезпечити доступ до добрив, насіння, пального, а також створити логістичні ланцюги для збуту продукції.

Другий напрям змін для врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні стосується фінансової стабільності та підтримки бізнесу

(Додаток Ю). Наступним кроком змін в процесі врегулювання наслідків війни та економічних проблем в країні є відповідні реформи державного управління та цифровізації, а саме: прискорення діджиталізації державних послуг, зокрема на регіональному рівні; створення прозорих цифрових реєстрів відбудови, які дозволять контролювати рух ресурсів та матеріалів; оптимізація структури ЦОВВ, відповідальних за економічне планування, з фокусом на воєнно-економічні реалії.

В напрямі соціальної політики та зайнятості варто здійснити наступні зміни (Додаток Ч). В напрямі міжнародної співпраці та інтеграції необхідно здійснити такі заходи:

1. Активізувати діалог з міжнародними партнерами щодо відновлення: участь у програмах G7, ЄС, Світового банку. Україна має посилити свою участь у міждержавних програмах, які спрямовані на післявоєнну реконструкцію та сталий розвиток. Це передбачає системну співпрацю з ініціативами «Групи семи» (G7), інституціями Європейського Союзу, Світовим банком, МВФ та іншими міжнародними структурами. Йдеться про активну участь у програмах фінансування інфраструктурних проєктів, реформування публічного управління, розвитку енергетики, а також прозорого управління відновленням. Україна повинна виступати не просто бенефіціаром, а повноцінним партнером у реалізації цих ініціатив.

2. Приймати участь у проєктах «зеленої» трансформації як одного з ключових напрямів відбудови. Одним із стратегічних напрямів відбудови є інтеграція екологічних стандартів і підходів у всі процеси реконструкції. Україна має активно залучатися до проєктів, пов'язаних з розвитком відновлюваної енергетики, модернізацією систем водопостачання, впровадженням енергоефективних технологій, декарбонізацією промисловості. Співпраця з Європейським зеленим курсом (Green Deal) відкриває доступ до фінансових та технічних ресурсів. Водночас це сприяє інтеграції України до єдиного економічного простору ЄС у майбутньому.

3. Розширити співпрацю з міжнародними інвесторами через реформи у сфері правосуддя, захисту прав власності та стабільності правового поля. Щоб забезпечити довготривалий приплив іноземного капіталу, необхідно забезпечити справжні гарантії захисту інвестицій. Це можливо через прискорення судової реформи, боротьбу з корупцією, створення зрозумілих і передбачуваних умов ведення бізнесу. Варто зосередитись на зміцненні інститутів, які опікуються правами власності, інвестиційним арбітражем та антикорупційним наглядом. Крім того, має бути створена мережа представництв Ukraine Recovery Office за кордоном для прямого діалогу з потенційними донорами, фондами та корпораціями.

Узагальнюючи пропозиції змін у державній політиці щодо подолання наслідків війни та економічної кризи в Україні, можна дійти висновку, що ефективне відновлення можливе лише за умов комплексного підходу, який передбачає взаємодію держави, громад, бізнесу та міжнародних партнерів. Серед ключових пріоритетів є створення спеціальних умов для економічної активності у постраждалих регіонах, зокрема через запровадження податкових пільг, відновлення критичної інфраструктури та стимулювання внутрішнього виробництва.

У соціальній сфері необхідне впровадження програм перекваліфікації для ВПО та ветеранів, розширення психологічної підтримки населення, а також забезпечення адресної допомоги родинам, що втратили годувальників. Водночас, посилення міжнародної співпраці та інтеграція в глобальні економічні процеси є критично важливими для залучення інвестицій, фінансових ресурсів та технологій. Як наслідок, ключовим системним чинником успіху є реформування нормативно-правової бази, подолання бюрократії та цифрова трансформація регіонів. Тільки завдяки цим скоординованим заходам Україна зможе закласти основу для сталого економічного зростання, посилення національної стійкості та повернення довіри до державних інституцій.

3.3. Світовий досвід вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави

Світовий досвід у сфері формування та реалізації стратегій міжнародної економічної безпеки свідчить про важливість комплексного підходу до захисту національних інтересів у глобалізованій економіці. Провідні країни світу, зокрема США, Китай, країни Європейського Союзу, Японія, Південна Корея та Канада, застосовують багаторівневі механізми забезпечення економічної безпеки, які охоплюють як внутрішньоекономічні чинники, так і зовнішні виклики, зокрема гео економічну конкуренцію, санкційну політику, загрози кібербезпеці, залежність від імпорту критичних ресурсів.

У США стратегія економічної безпеки базується на національних інтересах, зосереджених на технологічному лідерстві, енергетичній незалежності та захисті критичної інфраструктури. Програми, ініційовані Радою національної безпеки та Міністерством торгівлі, включають політику щодо контролю за експортом стратегічних технологій, а також посилення контролю за іноземними інвестиціями. Сполучені Штати Америки демонструють один із найрозвиненіших підходів до забезпечення економічної безпеки в умовах глобальної конкуренції та геополітичної нестабільності. Стратегія США ґрунтується на принципі проактивного захисту національних економічних інтересів шляхом синергії зовнішньої політики, технологічного розвитку, інвестиційного контролю та безпеки ланцюгів постачання [59].

В першу чергу США акцентує увагу на інституційне забезпечення. Так, координацію питань економічної безпеки здійснює Рада національної безпеки (NSC), Міністерство торгівлі (DOC), Міністерство фінансів (Treasury), Міністерство оборони (DoD), а також Комітет з іноземних інвестицій у США (CFIUS). Саме CFIUS відіграє ключову роль у контролі за іноземними інвестиціями, особливо у стратегічні сектори як оборона, критичні технології, енергетика, телекомунікації, біотехнології.

Крім цього в США розробляється та впроваджується низка стратегічних документів, зокрема:

1. National Security Strategy, яка прийнята у 2022 році визначає економічну безпеку як наріжний камінь національної безпеки, наголошуючи на необхідності захисту критичних інфраструктур і технологій.

2. National Defense Authorization Act (NDAA) містить положення щодо кіберзахисту, контролю над постачанням мінералів, боротьби з економічним шпіонажем.

3. CHIPS and Science Act також прийнятий у 2022 році, цей закон спрямований на відновлення виробництва напівпровідників у США, що має зменшити залежність від імпорту з Азії.

Також США зосереджують акцент на експортному контролі та санкційній політиці. Міністерство торгівлі через Бюро промисловості та безпеки (BIS) впроваджує Export Administration Regulations (EAR), які контролюють експорт товарів подвійного призначення. У відповідь на виклики з боку Китаю та Росії США активно застосовують санкції, обмеження на експорт мікроелектроніки, програмного забезпечення, оборонних технологій. Велика увага приділяється інвестуванню в штучний інтелект, квантові технології, біоінженерію, автономні системи. Програми DARPA та NSF фінансують дослідження в межах довгострокових науково-технічних стратегій [59].

У відповідь на кризу COVID-19 США оновили стратегії стійкості ланцюгів постачання, зокрема в секторах охорони здоров'я, продовольства, мікроелектроніки та енергетичних матеріалів. Зокрема, було створено Supply Chain Disruptions Task Force для оперативного реагування на перебої постачання. Також США ініціюють укладення угод про «економічну стійкість» із союзниками, наприклад, Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF) та US-EU Trade and Technology Council. Їх мета полягає у зменшенні залежності від нестабільних партнерів і спільна розробка стандартів у цифровій сфері, штучному інтелекті та екологічній безпеці.

Цей досвід свідчить про те, що США обирають гнучку, але цілеспрямовану модель економічної безпеки, де технологічна автономія, стратегічна диверсифікація та союзницькі відносини є ключовими компонентами. Для України цей досвід є цінним прикладом для формування власної економічної безпеки з урахуванням зовнішніх загроз і внутрішніх обмежень.

Європейський Союз, розробляючи Стратегію економічної безпеки (наприклад, «European Economic Security Strategy» у 2023 році), акцентує увагу на зменшенні критичної залежності від третіх країн у сферах високих технологій, енергетики та мінеральних ресурсів. Важливим інструментом є принцип стратегічної автономії, який передбачає розвиток власного виробництва, стимулювання інновацій та зміцнення внутрішнього ринку. Європейський Союз, як наднаціональне об'єднання, розробляє спільні рамки економічної безпеки, водночас дозволяючи країнам-членам адаптувати власні стратегії відповідно до національних особливостей. Спільним для всіх держав є курс на стратегічну автономію, технологічну незалежність та захист критичної інфраструктури. Однак у реалізації цих принципів існують різні національні моделі [54].

Перейдемо до розгляду конкретних країн світу. Так, Німеччина фокусується на економічній автономії та індустріальній стійкості. Німеччина, як найбільша економіка ЄС, формує свою стратегію безпеки на основі концепції «економічної оборони» (*Wirtschaftliche Verteidigung*). Вона включає: контроль іноземних інвестицій в критичні сектори (ІТ, телеком, енергетика, оборона); розробку Національної стратегії безпеки, яка у 2023 році вперше системно поєднала безпеку та економіку; посилення регуляції щодо залежності від Китаю, зокрема у сфері мінералів, сонячних панелей і компонентів автопрому та впровадження механізму скринінгу угод М&А з країнами, що не є членами ЄС.

Франція має стратегічний підхід до технологічного суверенітету. Вона активно просуває ідею технологічного патріотизму, що включає: державну підтримку національних компаній у стратегічних галузях (аерокосмічна, атомна, цифрова); інвестиції в оборонну промисловість, кібербезпеку, штучний інтелект (через програму *France 2030*); заборону іноземного доступу до стратегічної

інфраструктури без погодження з урядом та жорсткий експортний контроль високих технологій, особливо в умовах санкцій проти рф.

Щодо Польщі вона адаптується на безпекових стандартів до умов прикордонної держави. Польща, як країна, що межує з Україною та Білоруссю, концентрується на: енергетичній безпеці (розбудова LNG-терміналів, диверсифікація постачання газу); цифровій безпеці та захисті інфраструктури зв'язку; посиленні контролю за стратегічними інвестиціями з країн, що не є партнерами НАТО/ЄС та створенні фондів підтримки стратегічних виробництв на національному рівні[54].

Натомість Італія продовжує боротьбу із залежністю від третіх країн і кібербезпекою. Вона зосереджена на зменшенні критичної залежності від китайських інвестицій (у 2023 вийшла з ініціативи «Один пояс – один шлях»), посиленні кіберзахисту інфраструктури енергетики, фінансів та телекомунікацій та впровадженні механізму «золотих акцій» (golden power), при чому уряд має право блокувати чи модифікувати угоди, що загрожують економічній безпеці.

Швеція та Фінляндія здійснюють у своїй економічній політиці акцент на кібербезпеку та цифрову стійкість. Ці країни, з огляду на близькість до рф, реалізують: інтегровану стратегію цифрової безпеки та кіберзахисту; державне фінансування на розробку рішень у сфері хмарних технологій та цифрового суверенітету; широке використання механізмів відкритого уряду (open government) з безпековим фокусом та високий рівень взаємодії між урядом та приватним сектором у сфері інфраструктурної безпеки.

Таким чином, ЄС та його країни-члени формують адаптивні моделі економічної безпеки, орієнтовані на технологічну незалежність, цифрову стійкість та контроль над зовнішніми впливами. Цей досвід може стати орієнтиром для країн, що прагнуть модернізувати власну систему економічної безпеки.

Китай реалізує модель «двійного обігу» (dual circulation), що спрямована на баланс між зовнішньою торгівлею та розвитком внутрішнього попиту. Стратегія економічної безпеки в КНР передбачає посилення технологічного

суверенітету, стимулювання імпортозаміщення та зміцнення власних ланцюгів постачання. Особливістю китайського підходу є інтеграція економічної безпеки в ширший контекст національної безпеки та зовнішньої політики.

З 2014 року, з ініціативи Голови КНР Сі Цзіньпіна, Китай запровадив «всеохопну концепцію національної безпеки» (Overall National Security Concept), в якій економічна безпека стала її ядром. Ця концепція включає: енергетичну безпеку, безпеку продовольства, безпеку виробничих ланцюгів, фінансову стабільність та контроль над технологічним розвитком. Цікавою стала стратегія «подвійного обігу» (dual circulation), яка була запущена у 2020 році, ця стратегія передбачає внутрішню циркуляцію через розвиток національного ринку, інновацій, технологій і виробничої бази, зовнішню циркуляцію, що передбачає обмеження залежності від експорту, особливо в умовах торговельних конфліктів із США. Завдяки цьому Китай прагне стати самодостатньою економікою, здатною зберігати стабільність у разі зовнішнього тиску [60].

У КНР економічна безпека координується через такі ключові органи як Комітет з національної безпеки Центрального Комітету КПК; Національна комісія з розвитку і реформ (NDRC), що відповідає за стратегічне планування, Міністерство державної безпеки (MSS), яке проводить контроль за зовнішнім втручанням в економіку та Комітет з кіберпростору Китаю, що забезпечує цифрову безпеку.

Програма Made in China 2025, яка оприлюднена у 2015 р. має на меті: скоротити залежність від імпорту високотехнологічного обладнання; розвивати власні технологічні корпорації у сферах ШІ, 5G, мікроелектроніки, біотехнологій; підтримувати державними субсидіями «національних чемпіонів» (Huawei, ZTE, SMIC) та створити незалежні ланцюги постачання в умовах технологічного протистояння з США. У 2020 році Китай ухвалив Закон про контроль за експортом та закон про небажані іноземні компанії, які дають змогу уряду: обмежувати або забороняти експорт стратегічних товарів і технологій, включати іноземні фірми до списку небажаних компаній та застосовувати «дзеркальні санкції» у відповідь на дії інших країн.

Відповідно до проєкту «Один пояс – один шлях» (BRI) Китай активно розширює свій геоекономічний вплив шляхом інвестицій у транспортну, енергетичну й цифрову інфраструктуру інших країн. BRI є не лише економічною ініціативою, а й механізмом посилення впливу КНР у світі, що забезпечує доступ до стратегічних ресурсів; відкриває нові ринки для китайських компаній та дозволяє створювати зовнішні виробничі ланцюги, контрольовані Пекіном. З 2021 року діють Закон про захист персональних даних і Закон про кібербезпеку, які зобов'язують компанії зберігати дані користувачів у межах КНР, забороняють передавати стратегічну інформацію за кордон та створюють державний моніторинг цифрової інфраструктури [60].

Отже, Китай формує централізовану, довгострокову та геостратегічну модель економічної безпеки, в якій ключову роль відіграє зміцнення внутрішніх ресурсів, контроль над критичними технологіями та державне управління ризиками іноземного втручання. Цей досвід демонструє, як економічна безпека може поєднуватись з амбіціями глобального впливу. Водночас модель КНР має авторитарний характер, що відрізняє її від західних систем, орієнтованих на ринкові та правові механізми.

У Південній Кореї та Японії акцент робиться на диверсифікації торгових зв'язків, інвестиціях у цифрову інфраструктуру, а також зміцненні кібербезпеки та захисті інтелектуальної власності. Ці країни активно впроваджують політики «економічної стійкості» як ключового елементу національної безпеки [57].

Загалом, світовий досвід демонструє, що ефективна стратегія міжнародної економічної безпеки має спиратися на поєднання політичних, економічних, технологічних та безпекових інструментів. Адаптація таких підходів до національних умов України може стати ключовим чинником зміцнення її позицій у глобальній економіці та забезпечення сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

В роботі проведений комплексний аналіз сучасних підходів до формування та вдосконалення стратегії міжнародної економічної безпеки держави з урахуванням глобальних викликів, зокрема воєнних конфліктів, геоекономічної конкуренції та технологічних трансформацій. На основі цього можемо узагальнити такі висновки:

1. На основі сучасних тенденцій було виявлено, що сучасна глобальна економіка характеризується посиленням міжнародної інтеграції, розширенням поділу праці та процесами глобалізації, що зумовлює необхідність адаптації стратегій розвитку кожної держави відповідно до її унікальних економічних та геополітичних умов. Стратегія міжнародної економічної безпеки передбачає довгостроковий системний план держави, спрямований на мінімізацію зовнішніх загроз та зміцнення національного суверенітету. Вона повинна враховувати реалістичність мети, відповідність ресурсам, чіткість цілей і термінів, а також здатність адаптуватись до змінних внутрішніх і зовнішніх умов. Для досягнення ефективності стратегія базується на взаємодії з науковими, бізнесовими та суспільними структурами, що дозволяє країні підтримувати стабільність і конкурентоспроможність у глобальному економічному просторі.

2. З'ясовано, що формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави базується на сучасних науково обґрунтованих методах стратегічного аналізу, які забезпечують комплексну оцінку внутрішніх можливостей та зовнішніх викликів. Для реалізації стратегії використовують різноманітні інструменти такі як інституційно-правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та фінансово-економічні, що працюють у комплексі та адаптуються до особливостей країни. Прикладом є Україна, яка поєднує правове регулювання, моніторинг ризиків, міжнародні угоди та публічно-приватне партнерство. Ефективність стратегії забезпечується координацією дій державних органів, бізнесу та міжнародних партнерів, що дає

змогу оперативно реагувати на зміни у глобальному середовищі та підтримувати сталий економічний розвиток.

3. Обґрунтовано, що для України ключовими аналітичними інструментами є індикатори вразливості до гібридних загроз, геоекономічні карти ризиків і багатоваріантне сценарне моделювання, що дозволяють оперативно реагувати на динамічні виклики. Війна перетворює стратегію міжнародної економічної безпеки на гнучку, багаторівневу систему, що поєднує внутрішні ресурси і міжнародну підтримку, забезпечуючи стійкість від конфлікту до післявоєнного відновлення. Війна суттєво змінює міжнародну економічну безпеку держави, примушуючи оперативно переглядати стратегічні пріоритети та адаптувати інструменти управління до нових, непередбачуваних загроз. У фокусі опиняються питання обороноздатності, критичної інфраструктури, енергетичної та продовольчої безпеки, а також мінімізації залежності від агресора.

4. На основі проведеного аналізу виявлено, що стратегія міжнародної економічної безпеки України у 2024 році продемонструвала високу адаптивність до умов війни. Витрати на оборону сягнули рекордних 30-37 % ВВП, найвищого рівня у світі, що відображає мобілізаційний характер економіки та солідарність суспільства і міжнародної спільноти. Україна витрачає на оборону у 15-20 разів більше, ніж середньостатистичні країни НАТО, навіть найактивніші східноєвропейські члени альянсу. Водночас внутрішні доходи і добровільні внески повністю фінансують військові витрати, але значна частина оборонного бюджету покривається за рахунок міжнародної допомоги, яка за три роки перевищила 100 млрд доларів, включаючи безповоротні гранти понад 30%. Ключовими донорами є ЄС, США, МВФ та інші провідні партнери.

5. Визначено, що воєнні, економічні та політичні потрясіння суттєво змінили стратегічні орієнтири державного регулювання економіки України, що зумовлено активними бойовими діями, руйнуванням інфраструктури та необхідністю мобілізації ресурсів для оборони. В умовах війни виникли серйозні виклики: проблеми з постачанням, зростання цін, інфляція, порушення

зовнішньої торгівлі та руйнування виробництва. Незважаючи на це, економіка демонструє поступове відновлення експорту та імпорту. Значну роль відіграє внутрішнє фінансування через облігації та міжнародна допомога. Для підвищення ефективності управління обороною необхідно впроваджувати багаторічне стратегічне планування, цифрову синхронізацію бюджетів, регулярні навчання, адаптивне коригування видатків та забезпечувати прозорість і контроль. Такий підхід сприятиме зміцненню обороноздатності та економічній стабільності України в умовах воєнного часу.

6. Доведено, що Український національний комітет Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) відіграє важливу роль у формуванні стратегії економічного розвитку України, здійснюючи аналітичні, маркетингові, юридичні, освітні та PR-послуги. Комітет сприяє залученню інвестицій, розвитку міжнародного співробітництва, просуванню українського бізнесу на зовнішні ринки та формуванню позитивного іміджу країни. У 2025 році основні пріоритети стратегії, розробленої на основі аналітики ICC Ukraine, розширення експорту, покращення інвестиційного клімату, інновації, реформи бізнес-середовища, розвиток людського капіталу, інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості та активний захист інтересів національного бізнесу. Прогнози макроекономічних показників на 2025 рік свідчать про поступове відновлення економіки, контрольовану інфляцію, стабільний валютний курс та помірне зростання інвестицій, що разом із керованим рівнем державного боргу створює сприятливі умови для сталого розвитку країни. ICC Ukraine залишається ключовим фактором у підтримці економічної стабільності та міжнародної інтеграції України.

7. Для відновлення економіки пропонуються такі сценарії: реконструкція інфраструктури, розвиток внутрішнього виробництва, реформи управління, залучення міжнародної допомоги, диверсифікація експорту, покращення інвестиційного клімату і підвищення кваліфікації кадрів. Крім цього важливо провести інвентаризацію збитків, забезпечити безпеку працівників, налагодити логістику та модернізувати виробництво. Особлива увага – підтримці

малого і середнього бізнесу через фінансову допомогу та податкові пільги. Варто активно залучати міжнародну допомогу та інвестиції через угоди з фінансовими організаціями, створення сприятливого інвестиційного клімату, проведення форумів, пільгові податкові режими, спільні проекти та прозорість використання коштів. Вдосконалення нормативно-правової бази, цифровізація, підвищення кваліфікації кадрів та соціальна підтримка працівників є ключовими для сталого відновлення та розвитку економіки України.

8. Виявлено, що в умовах широкомасштабної війни проти України країна стикається зі складним поєднанням завдань: військової протидії, збереження економічної стабільності та поступового відновлення. Руйнування інфраструктури, втрата виробничого потенціалу, зниження доходів та інвестицій створюють нагальну потребу в системних заходах на державному рівні. Для ефективного реагування необхідна трансформація державного управління із забезпеченням стратегічної координації, концентрації ресурсів та активної співпраці з міжнародними партнерами. Політика відновлення має бути комплексною, включати фізичну реконструкцію, модернізацію економіки, цифрову трансформацію, реформи управління і посилення інвестиційної привабливості.

9. Світовий досвід формування стратегій міжнародної економічної безпеки показав необхідність комплексного, багаторівневого підходу, що поєднує внутрішні економічні заходи з протидією зовнішнім викликам, а саме геоекономічній конкуренції, санкціям, кіберзагрозам і залежності від критичних ресурсів. Провідні країни такі як США, ЄС, Китай, Японія, Південна Корея застосовують інституційні механізми, контроль за іноземними інвестиціями, розвиток технологічного суверенітету, диверсифікацію ланцюгів постачання та інвестиції у цифрову безпеку. США орієнтуються на технологічне лідерство, енергетичну незалежність і контроль стратегічних інвестицій, поєднуючи зовнішню політику, науку та безпеку. ЄС та країни-члени розвивають стратегічну автономію, стимулюють інновації та захищають внутрішній ринок, адаптуючи моделі відповідно до національних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О. І. Формування стратегії економічної безпеки України в умовах глобалізації. *Економіка України*. 2018. № 6. С. 25–34.
2. Аналітичний звіт з питань міжнародної економічної безпеки України. URL: <http://example.com/analytical-report-2025>.
3. Аналітичні дані Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine). URL: <https://iccua.org>.
4. Белінська О. В. Стратегія забезпечення економічної безпеки держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2019. №2 (52). С. 45–49.
5. Бондаренко С. І. Стратегічні напрями забезпечення міжнародної економічної безпеки України. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 5. С. 45–53. <https://doi.org/10.15407/vestnik2021.05.045>
6. Бураковський І. М. Економічна безпека в умовах глобалізації: виклики для України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2020. Т. 5. С. 112–121.
7. Бутенко І. В. Фінансова стабільність як складова національної безпеки. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 85–92.
8. Василенко, Т.А. Міжнародні санкції та їхній вплив на економічну безпеку України. *Вісник Київського національного університету*. 2023. Вип. 6. С. 70–79.
9. Геєць В. М. Стратегія економічного розвитку і безпеки: системний підхід. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 2. С. 5–19.
10. Герцик З. В. Методологічні підходи до оцінювання загроз економічній безпеці держави. *Фінанси України*. 2021. № 3. С. 43–52.
11. Гнатюк О. С. Геоекономічні виклики та стратегія безпеки України. *Вісник міжнародних відносин*. 2021. № 4. С. 75–84.
12. Головка І. О. Інноваційна політика як інструмент забезпечення економічної безпеки. *Економіка і управління*. 2023. № 3. С. 20–29.

13. Гринь О. П. Економічна безпека в системі міжнародних. *Журнал міжнародної політики*. 2020. № 2. С. 50–60.
14. Діденко В.М. Стратегічні виклики та загрози економічній безпеці України. *Український економічний журнал*. 2021. № 11. С. 33–41.
15. Дмитренко, Н.В. Сучасні загрози міжнародній економічній безпеці України. *Науковий вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 78. С. 112–119.
16. Економічні показники України 2020–2024 : статист. збірник / Держ. служба статистики України. Київ, 2025. 250 с. URL: <https://ukrstat.gov.ua/economics/2020-2024>.
17. Економічна безпека України в умовах воєнного стану: аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. 2024. <https://niss.gov.ua>
18. Європейський інвестиційний банк. Звіт про інвестиції в Україну 2022–2024. Люксембург, 2024. 90 с. URL: <https://eib.org/en/projects/ukraine>.
19. Звіт про виконання державного бюджету України за 2022–2024 роки : офіц. звіт Міністерство фінансів України. Київ, 2025. 180 с. URL: <https://mof.gov.ua/ua/report-budget-2022-2024>.
20. Звіт про витрати на оборону та стратегічне планування 2020–2024 / Міністерство оборони України. Київ, 2025. 120 с. URL: <https://mod.gov.ua/reports/defense-expenditure-2024>.
21. Звіт про двосторонню фінансову допомогу Україні у 2022–2024 роках : Міністерство фінансів України. Київ, 2025. 60 с. URL: <https://mof.gov.ua/ua/bilateral-finance-ukraine-2022-2024>.
22. Іванова Т. Г. Економічна безпека України в контексті сучасних викликів і загроз. *Український журнал міжнародних відносин*. 2020. № 3. С. 30–40.
23. Кириленко І. М. Форсайт як інструмент стратегічного планування економічної безпеки. *Стратегія розвитку України*. 2022. № 1. С. 88–95.
24. Ковальчук О. В. Міжнародна економічна безпека: теоретичні та прикладні аспекти. Київ : Видавництво «Економіка», 2022. 320 с.

25. Козак О. М. Вплив зовнішніх економічних факторів на безпеку держави. *Вісник економічної безпеки*. 2024. № 2. С. 48–57.
26. Козаченко Л. І. Система управління міжнародною економічною безпекою України. Київ : Наукова думка, 2024. 250 с.
27. Кравченко, Ю.О. Стратегія забезпечення енергетичної безпеки України. *Енергетична політика України*. 2021. № 5. С. 45–55.
28. Кузьменко П. Д. Стратегічне планування у сфері міжнародної економічної безпеки. Київ : Наукова думка, 2020. 210 с.
29. Куліш І. В. Механізми формування стратегії міжнародної економічної безпеки: монографія. К.: НІСД, 2021. 212 с.
30. Лисенко А. М. Фінансово-економічні інструменти забезпечення безпеки держави. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 102–110.
31. Литвиненко С. М. Вплив військових конфліктів на економічну безпеку держав. *Політичні науки*. 2024. № 3. С. 35–44.
32. Лукінов І. О. Системний аналіз в економіці: методологія і практика. К.: Наукова думка, 2005. 276 с.
33. Марченко Л. Ю. Інноваційний розвиток як складова стратегії економічної безпеки. *Економічний вісник України*. 2024. № 2. С. 15–22.
34. Мельник А. С. Геополітика та економічна безпека України. *Журнал геополітичних досліджень*. 2024. Вип. 1. С. 15–25.
35. Міжнародна економічна безпека України: інструменти адаптації в умовах агресії. Київський інститут міжнародних відносин. *Науковий вісник*. 2024. 1(33), 45–59.
36. Назаренко Ю. В. Стратегія сталого розвитку та безпека економіки України. *Економіка розвитку*. 2021. № 5. С. 10–19.
37. Орлов В. М. Глобальні тенденції розвитку міжнародної економічної безпеки. *Світова економіка і міжнародні відносини*. 2022. № 1. С. 20–29.
38. Пархоменко М. П. Роль цифрових технологій у забезпеченні економічної безпеки. *Інформаційні системи і технології*. 2023. № 8. С. 40–48.

39. Перебийніс В. В. Теоретико-методологічні засади формування економічної безпеки держави. *Економіка та держава*. 2020. №10. С. 27–31
40. Петренко М. В. Роль державної політики у формуванні стратегії економічної безпеки в умовах глобалізації. *Економіка і держава*. 2023. № 12. С.78–85. URL: <http://economyandstate.org.ua/archive/2023/12/petrenko.pdf>.
41. Поліщук Н. В. Міжнародна кооперація у сфері економічної безпеки. *Вісник міжнародних досліджень*. 2020. № 7. С. 60–67.
42. Рогач О. І. Економічна безпека держави: навч. посіб. К.: Знання, 2022. 304 с.
43. Романенко Д. О. Ризики та загрози у глобальній економіці: виклики для національної безпеки. *Економіка і безпека*. 2021. № 4. С. 23–31.
44. Савчук П. С. Аналітичний огляд економічних ризиків у регіоні Східної Європи. *Вісник регіональних досліджень*. 2023. Вип. 9. С. 80–90.
45. Сидоренко, В.М. Міжнародні механізми забезпечення економічної безпеки України. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 280 с.
46. Соловйов І. П. Інституційні аспекти формування економічної безпеки держави. Харків : ХНЕУ, 2023. 340 с.
47. Тимошенко С. В. Військово-економічна безпека України: сучасний стан та перспективи. Харків : ХНУ, 2022. 280 с.
48. Шевченко І. О. Вплив глобальних економічних ризиків на національну безпеку України. *Бізнес Інформ*. 2023. № 7. С. 50–58.
49. Харченко С. А. Сценарне моделювання в системі економічної безпеки: гео економічний аспект. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія "Економічна"*. 2020. № 99. С. 37–45.
50. Чабан Н. І. Проблеми формування стратегії економічної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 123–130.
51. Чумак В. В. Державне регулювання у сфері національної економічної безпеки. Київ : Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2022. 200 с.

52. Center for Strategic and International Studies (CSIS). *Economic Security in the U.S.: Strategic Competition and Supply Chain Resilience*. 2023. URL: <https://www.csis.org>.
53. Chandler A. *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*. Cambridge, MA: MIT Press, 1962.
54. European Union Chamber of Commerce in China. *European Business in China: Position Paper 2023/2024*. 2023. URL: <https://www.europeanchamber.com.cn>
55. International Monetary Fund. *Financial Assistance to Ukraine 2022–2024 : official report*. Washington, 2025. 75 p. URL: <https://imf.org/en/Countries/UKR/financial-assistance>
56. Mintzberg H., Ahlstrand B., Lampel J. *Strategy Safari: A Guided Tour Through the Wilds of Strategic Management*. New York: Free Press, 1998.
57. National Institute for Defense Studies (NIDS), Japan. *NIDS China Security Report 2022: Economic Security and Strategic Autonomy in East Asia*. 2022. URL: <https://www.nids.mod.go.jp>
58. Porter M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press, 1980.
59. The World Bank. *PEACE Project: Support to Ukraine’s Priority Expenditures : report*. Washington, D.C. : The World Bank, 2023. URL: <https://worldbank.org/peace-ukraine>
60. Wang, Y., & Zhang, J. Export Control and Counter-Sanctions in China: Legal Framework and Strategic Goals. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*. 2022. № 20(4). C. 351–368. URL: <https://doi.org/10.1080/14765284.2022.2107752>.

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
ім. Б. Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародної економіки

НІКОЛАЙЧУК Юрій Олександрович

СТРАТЕГІЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

спеціальність 051 – Економіка
освітньо-професійна програма – Міжнародна економіка

кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Тернопіль — 2025

Вимоги до цілей стратегії міжнародної економічної безпеки

№	Вимоги цілей	Характерні риси
1.	Об'єктивно реальна	Мета стратегії має бути реалістичною та досяжною, адже в іншому випадку вона перетворюється на утопію або ілюзію. Подібні приклади можна знайти в історії соціалістів-утопістів, які формували ідеї ідеального суспільного устрою, не спираючись на об'єктивні реалії економіки та людської природи. Варто зазначити, що й у наш час багато сучасних економістів і політологів розглядають побудову комуністичного суспільства як утопічну концепцію, яка не має практичного підґрунтя в умовах сучасного світу.
2.	Можливість впровадження	Стратегічна мета повинна відповідати реальним, об'єктивним можливостям країни. Якщо держава перебуває на етапі розвитку, для неї зазвичай характерні обмежені виробничі ресурси, слабка економічна інфраструктура та низький рівень технологічного розвитку. У такому випадку встановлення стратегічної мети, наприклад, перетворення країни на впливову глобальну державу у коротко- чи середньостроковій перспективі, є малоімовірним і необґрунтованим. Подібне формулювання мети не враховує стартових умов, що робить її виконання практично недосяжним і знижує ефективність стратегії загалом.
3.	Чітко окреслені терміни впровадження	У випадку, коли задекларовані стратегічні цілі не можуть бути досягнуті у встановлений термін, це призводить до втрати довіри до самої ідеї серед населення, знижує її привабливість та підриває суспільну підтримку. Історичним прикладом є Програма Комуністичної партії Радянського Союзу 1961 року, в якій проголошувалося будівництво комунізму до 1980-х років. Проте ще на етапі її ухвалення експерти усвідомлювали нереалістичність такого прогнозу, що згодом підтвердилося практикою. Неправильно обґрунтовані строки реалізації стратегічної мети, а також їх штучне скорочення можуть призводити до нераціонального використання ресурсів і загального зниження ефективності економіки. Так, під час етапів стрімкого економічного підйому в КНР значна частина матеріальних і трудових ресурсів була мобілізована для досягнення ідеологічної мети, а саме перемоги комуністичного устрою в стислі строки. Це, однак, спричинило дисбаланси у розвитку економіки, соціальне напруження та перевантаження системи.
4.	Цілі та терміни повинні співпадати з ресурсами в країні	Усі стратегічні цілі мають бути адекватними наявним фінансовим, матеріальним та кадровим ресурсам, а також реальним можливостям залучення інвестицій, кредитних коштів і міжнародної допомоги з боку інших держав та міжнародних організацій. Такий комплексний підхід забезпечує ефективність реалізації стратегії та мінімізує ризики дефіциту ресурсів на ключових етапах її виконання.
5.	Ціль не окреслюється на весь період розвитку країни	З урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників основна мета може коригуватися, що в свою чергу спричиняє необхідність адаптації або зміни всієї стратегії економічного розвитку країни.
6.	Зміст мети цілі повинен бути лаконічним та чітким	Ціль має бути чітко й лаконічно сформульована, охоплювати ключові сфери соціально-економічного розвитку. Вона відображає бажаний стан економіки країни на момент завершення реалізації стратегії.

Примітка. Розраховано автором за даними [24].

Додаток Б

Таблиця Б.1

Погляди вчених на методи, за допомогою яких формується стратегія міжнародної економічної безпеки держави

№	Вчені	Сфера використання методів
1.	О. І. Амоша	Аналізував методологічні основи формування стратегій економічної безпеки в умовах трансформаційної економіки. Акцентував на адаптації SWOT- та PEST-аналізів до потреб державного регулювання безпеки..
2.	З. В. Герцик	Досліджувала методи оцінювання загроз економічній безпеці держави, зокрема ризик-аналіз і методи стратегічного прогнозування (сценарний підхід).
3.	І. О. Лукінов	Один із перших, хто в українській економічній школі наголошував на використанні системного аналізу та моделювання для стратегічного управління.
4.	С. А. Харченко	Розробив підхід до формування стратегій безпеки на основі сценарного моделювання та комплексного аналізу гео економічних ризиків.
5.	І. М. Кириленко	Вивчав форсайт-методи у формуванні стратегії національної безпеки та її економічної складової, приділяючи увагу довгостроковим трендам і технологічним зрушенням.
6.	В. М. Геєць	Акцентував на поєднанні кількісних (моделювання) та якісних методів (експертних оцінок) у стратегічному прогнозуванні.
7.	І. М. Бураковський	Вивчав вплив міжнародного середовища на національну економічну політику та запропонував використання PEST-аналізу та компаративних методів для адаптації до глобальних викликів.

Примітка. Розраховано автором за даними [1, 6, 9, 10, 23, 32, 49,].

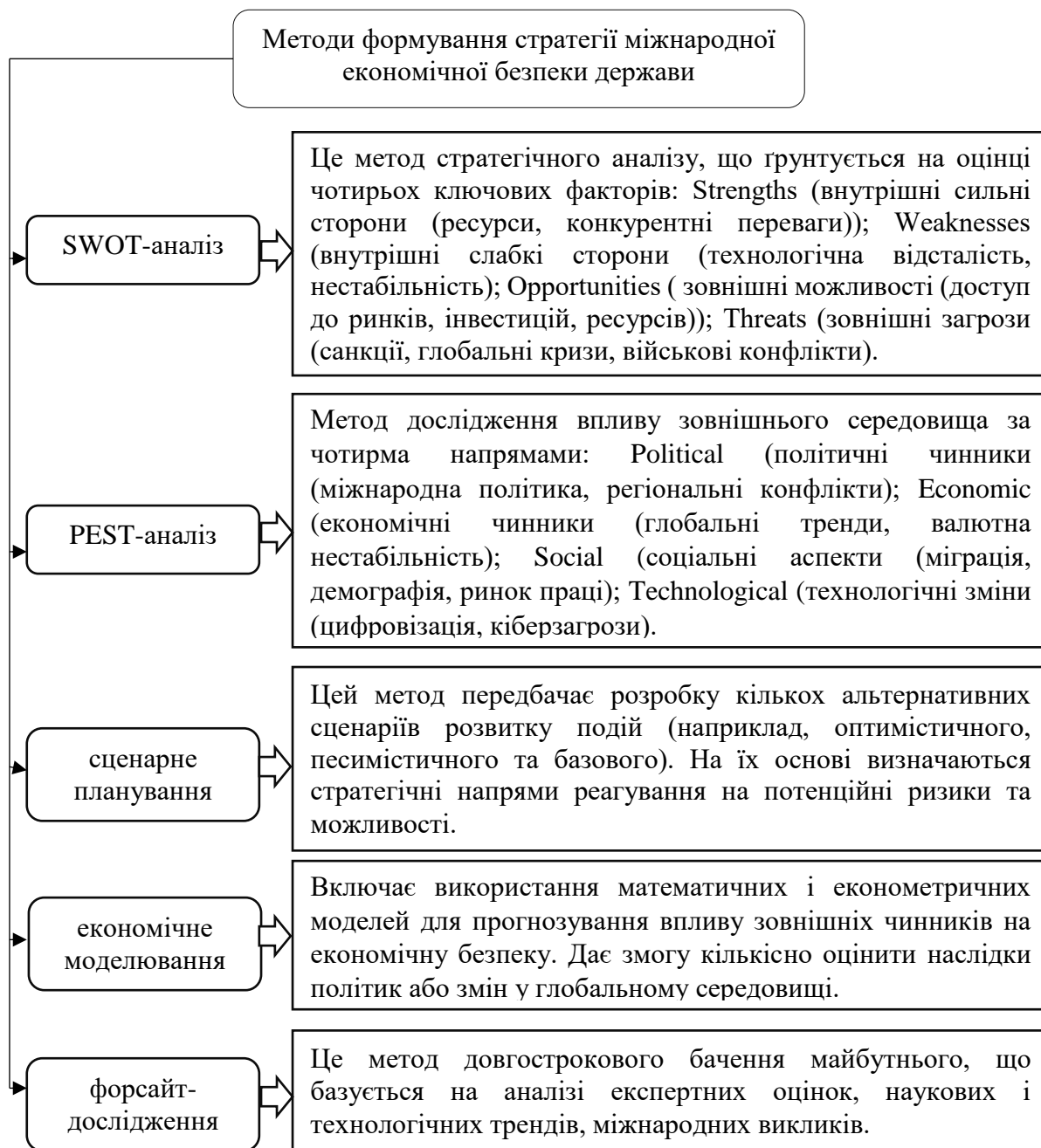

Рис. В.1. Основні методи формування стратегії міжнародної економічної безпеки держави

Примітка. Розраховано автором за даними [12].

Рис. Г.1. Вплив війни на стратегічні підходи країни

Примітка. Розраховано автором за даними [40].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Порівняльна характеристика особливостей формування стратегії міжнародної економічної безпеки до війни та в умовах війни

Критерій	До війни	Під час війни
Пріоритети	Сталість розвитку, зростання, інвестиції.	Вживання, мобілізація, мінімізація втрат.
Фокус зовнішньої політики	Розширення торговельних партнерств, інвестування.	Санкційна дипломатія, залучення міжнародної допомоги, ізоляція агресора.
Ризики	Глобальні кризи, інфляція, конкуренція.	Втрати виробництва, руйнація інфраструктури, блокада.
Інструменти	Інвестиційні стимули, лібералізація, PEST-аналіз.	Кризове бюджетування, економічна мобілізація, форсайт, сценарне планування.
Участь держави в економіці	Помірна, регулююча.	Активна, централізована, координаційна
Інституції	Економічні агентства, Мінекономіки, банки розвитку.	Штаби відновлення, антикризові центри, надзвичайні фонди.
Мета стратегії	Підвищення конкурентоспроможності.	Відновлення та стійкість у післявоєнний період.

Примітка. Розраховано автором за даними [47].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Успішні кейси країн світу, які привели до економічного стрибка після війни

Країна	Передумови та рішення	Результати та стратегії безпеки
Південна Корея	Після Корейської війни (1950–1953) економіка країни лежала в руїнах, ВВП на душу населення був одним з найнижчих у світі. Уряд сформував п'ятирічні плани стратегічного відновлення, орієнтовані на індустріалізацію, експорт, інвестиції в освіту.	Як результат країна вийшла з бідності, сформувала інноваційно-технологічну економіку з глобальною конкурентоспроможністю (Samsung, Hyundai тощо). Стратегія безпеки орієнтувалася в першу чергу на опору на США, розвиток оборонної економіки, кіберзахист, мінімізація залежностей.
Фінляндія	Втратила значні території у війні з СРСР (1939–1944), зазнала економічної ізоляції та зробила ставку на нейтралітет у зовнішній політиці, реформувала державне управління, інвестувала в освіту та ІТ.	Поступово перетворилася з аграрної держави на одну з провідних інноваційних економік світу. Стратегія безпеки фокусується на балансі між Сходом і Заходом, зміцненні торговельних союзів і внутрішніх інститутів.
Ізраїль	Багаторічні війни з сусідами, постійні теракти, енергетична блокада призвели до розвитку оборонно-промислового комплексу, ІТ-сектору, сільського господарства в умовах нестачі води.	Країна стала регіональним лідером у високих технологіях та експорті інновацій. Стратегія безпеки концентрується на інтеграції армії та бізнесу, масовій мобілізації ресурсів під безпекові потреби та програми “Start-up Nation”.
ФРН після Другої світової війни	Було повністю знищено інфраструктуру, втрачені території, продовжувалася виплата репарацій та здійснювався окупаційний контроль. Був прийнятий план Маршалла, відбувалася поступова інтеграція в західноєвропейські структури, стимулювання промисловості та формувалася соціальний ринковий механізм.	Результатом стало “німецьке економічне диво”, що є потужним індустріальним проривом. Стратегія безпеки базувалася на тому, що економіка стала основою для захисту від повторного радикалізму. НАТО виступав як безпековий фундамент.

Примітка. Розраховано автором за даними [52, 55].

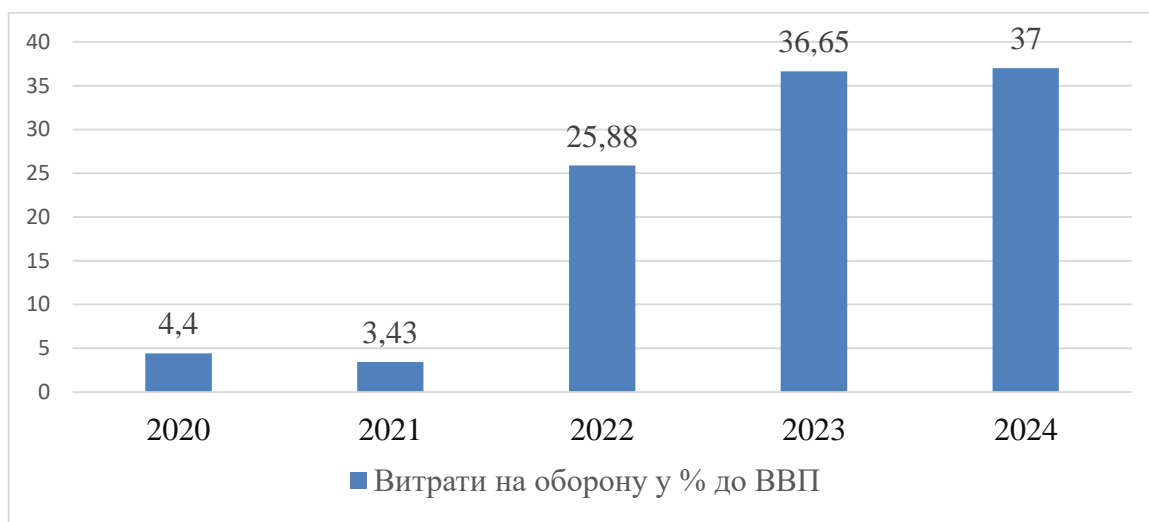

Рис. Є.1. Динаміка витрат на оборону в Україні за 2020-2024 роки

Примітка. Розраховано автором за даними [20].

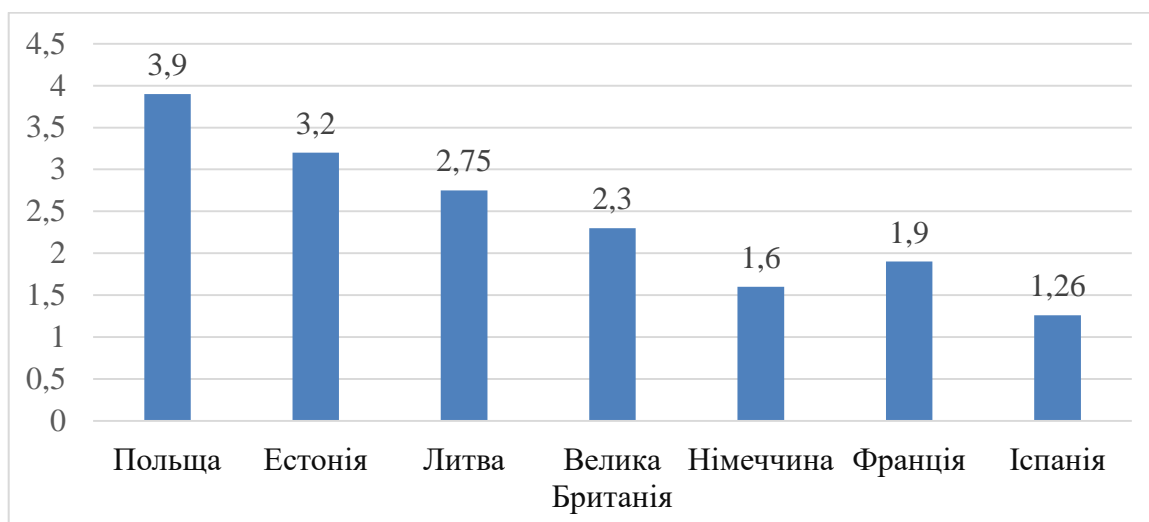

Рис. Ж.1. Динаміка витрат на оборону в країнах Європи у 2024 році

Примітка. Розраховано автором за даними [54].

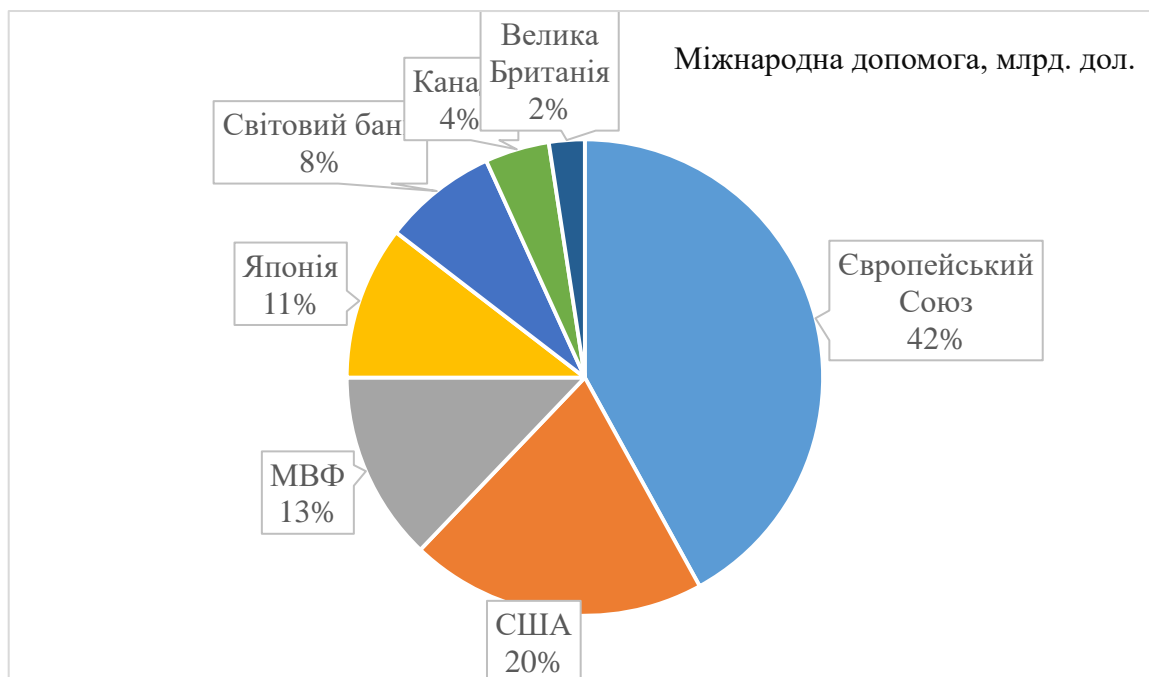

Рис. 3.1. Рівень міжнародної допомоги Україні різними країнами світу у 2024 році

Примітка. Розраховано автором за даними [21].

Основні інвестиційні проекти та стратегічні цілі у 2024-2025 роках

№	Напрямок	Стратегічні цілі	Проекти
1.	Інновації	Створення економіки, орієнтованої на високотехнологічні рішення.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Платформи для R&D кластерів у сфері оборонної технології. 2. Інноваційні стартапи у сфері дронів, штучного інтелекту, кібербезпеки (співпраця з партнерами з ЄС та Ізраїлю). 3. Програма цифрової трансформації “Дія.City” для подальшого розширення в регіони.
2.	Інвестиції у критичну інфраструктуру	Відновлення та модернізація стратегічних об'єктів із урахуванням воєнних ризиків.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спільне фінансування з ЄІБ та Світовим банком реконструкції мостів, доріг, логістичних хабів. 2. Будівництво сучасних сховищ і терміналів для енергетичних та продовольчих резервів. 3. Зміцнення кіберінфраструктури державних сервісів та е-систем.
3.	Енерго-незалежність	Зменшення залежності від імпорту енергоресурсів та підвищення стійкості енергосистеми.	<ol style="list-style-type: none"> 2. Інвестиції в розосереджену генерацію: малі ГЕС, сонячні й вітрові установки (зокрема в межах USAID та ЄС). 3. Розширення нафтогазовидобутку за участі приватного капіталу (угоди з компаніями з Канади, Норвегії). 4. Пілотна програма “енергонезалежні громади”, що реалізується в рамках Плану відновлення.

Примітка. Розраховано автором за даними [2].

Додаток К

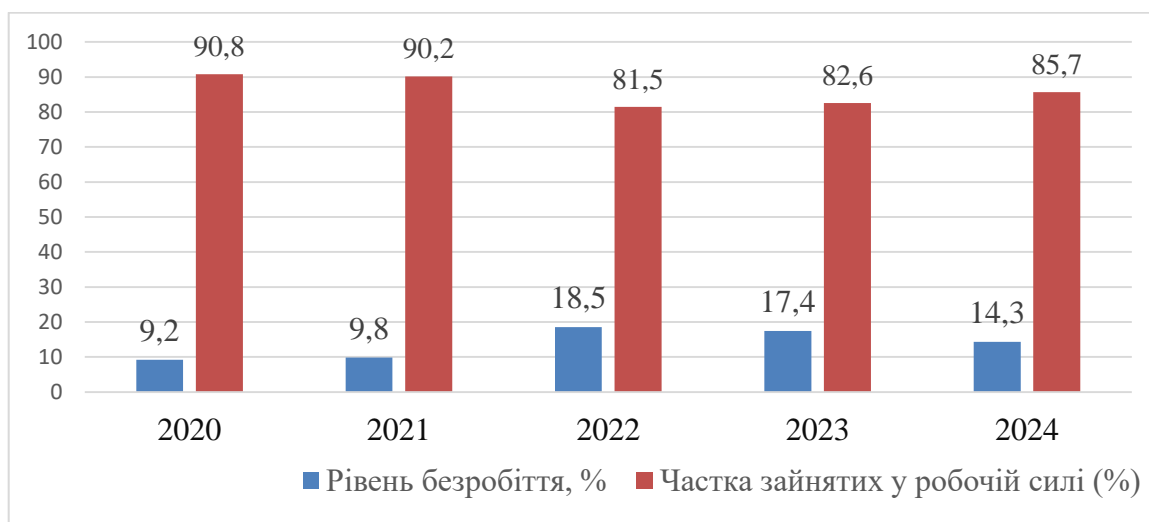

Рис. К.1. Динаміка рівня зайнятості та безробіття в Україні за 2020-2024 роки

Примітка. Розраховано автором за даними [16].

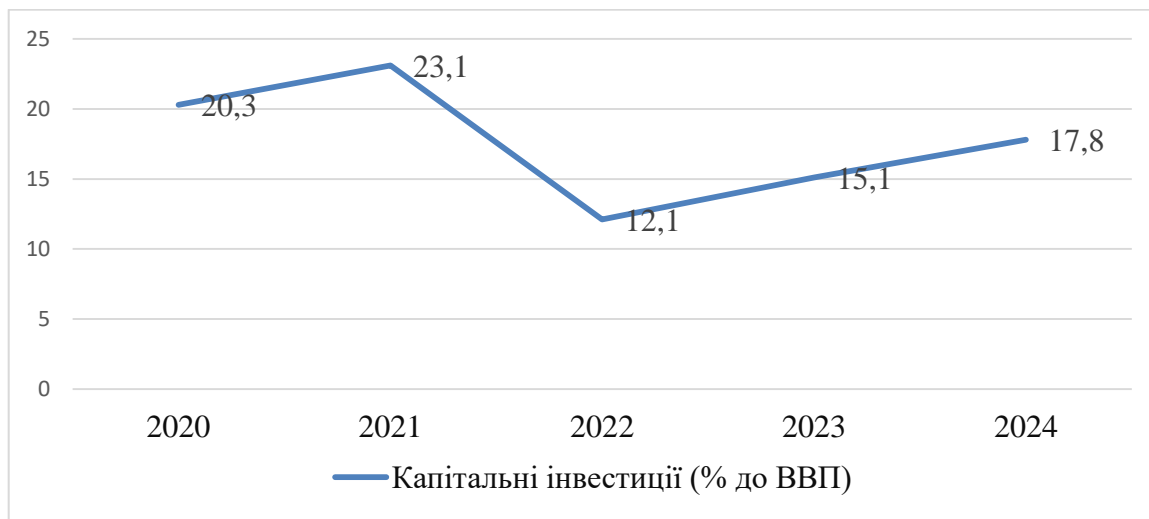

Рис. Л.1. Рівень капітальних інвестицій в Україні за 2020-2024 роки

Примітка. Розраховано автором за даними [16].

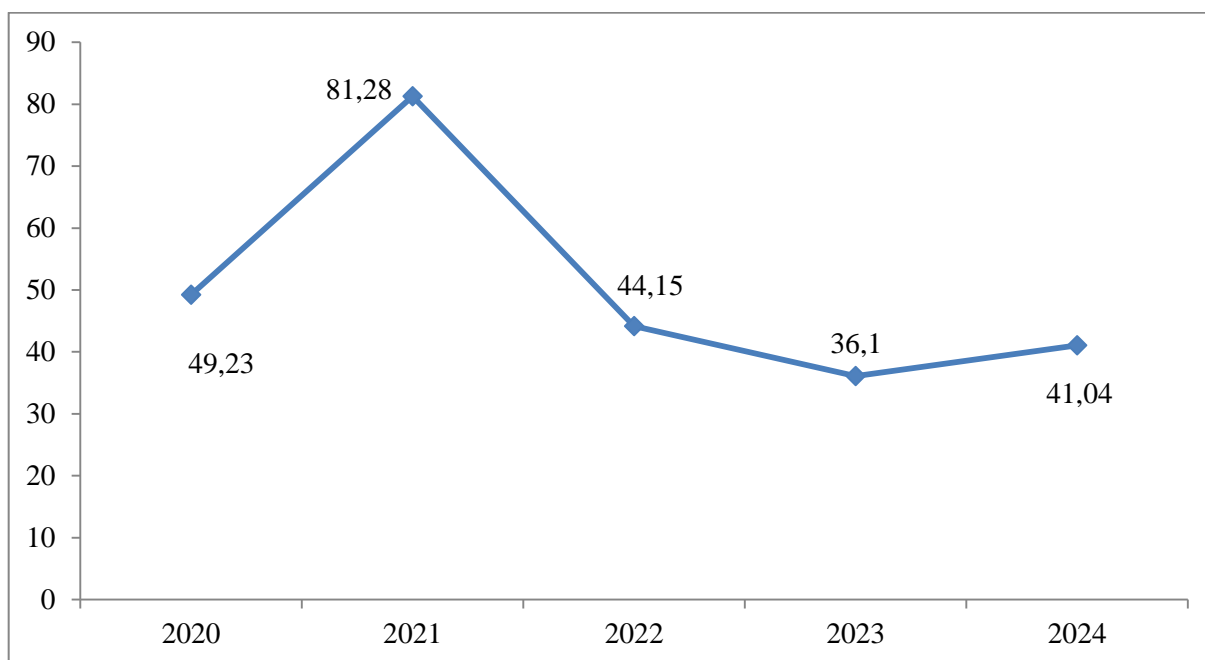

Рис. М.1. Динаміка експорту товарів з України за 2020-2024 роки, млрд. дол.

Примітка. Розраховано автором за даними [16].

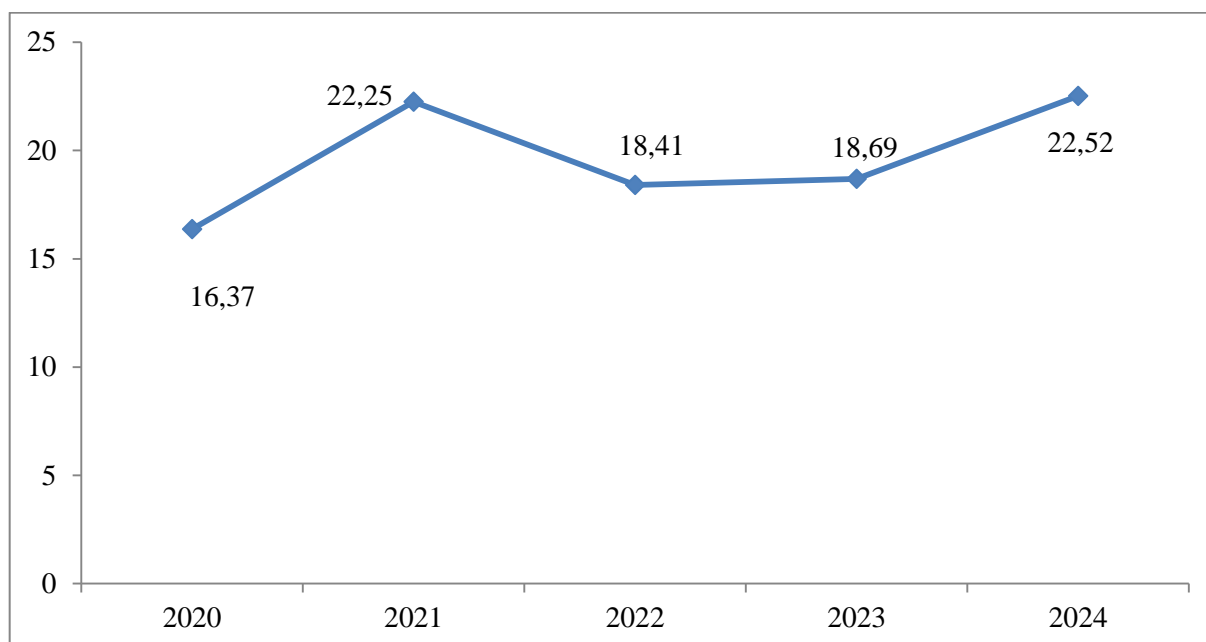

Рис. Н.1. Динаміка імпорту товарів з України за 2020-2024 роки, млрд. дол.

Примітка. Розраховано автором за даними [16].

Додаток О

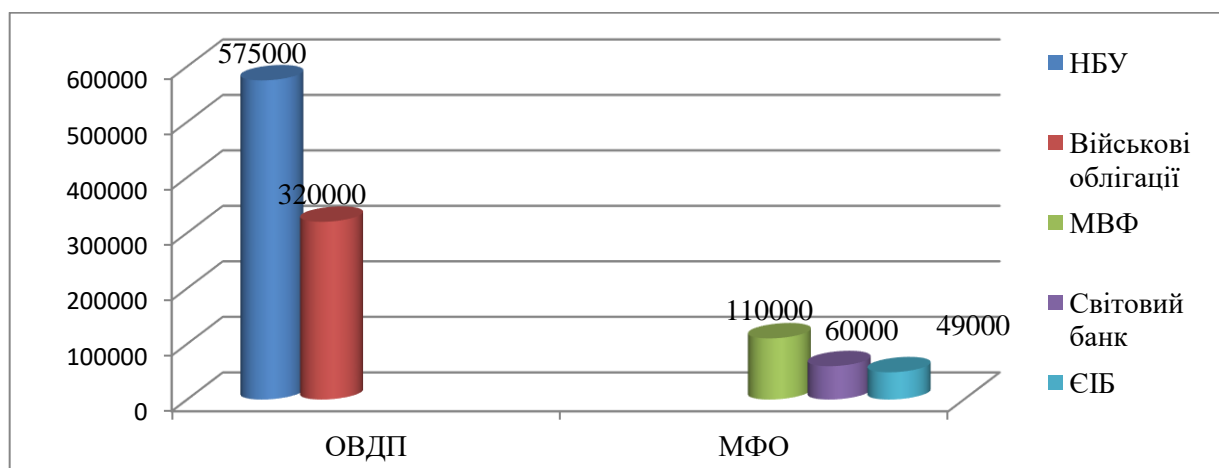

Рис. О.1. Обсяг надходжень до державного бюджету від різних фінансових організацій та за рахунок облігацій внутрішніх державних позик з початку 2022 року, тис. грн.

Примітка. Розраховано автором за даними [16].

Додаток П

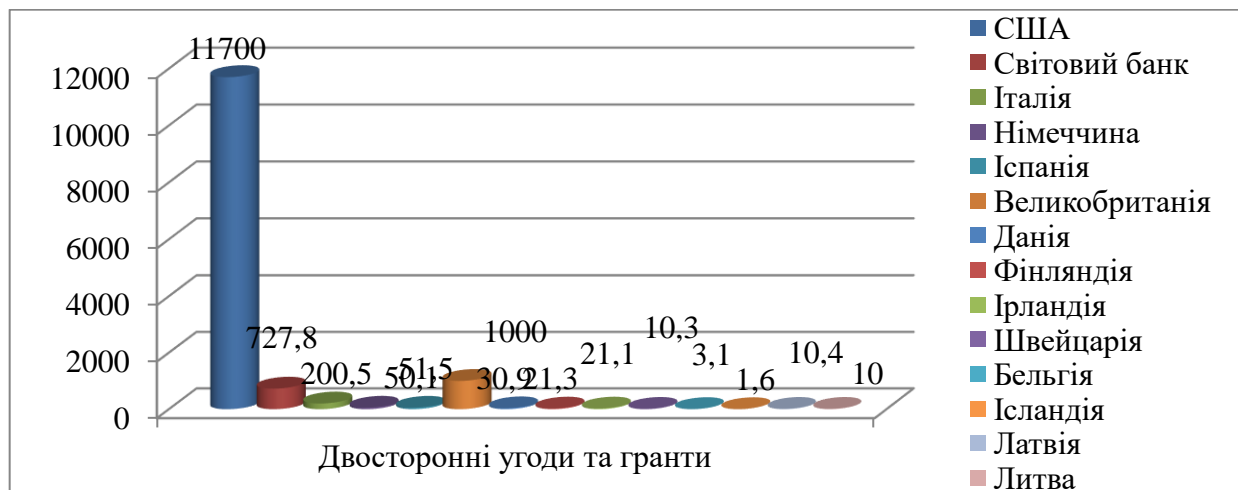

Рис. П.1. Рівень двостороннього фінансування за 2022-2024 роки в різних країнах світу, млн. дол.

Примітка. Розраховано автором за даними [21].

Заходи, які сприятимуть підвищення ефективності державного управління

№	Напрями	Характеристика заходів
1.	Впровадження багаторічного стратегічного планування	1. Розробити чіткі середньострокові (3–5-річні) та довгострокові (10-річні) оборонні стратегії з деталізацією основних завдань та показників успіху. 2. Закріпити ці стратегії у нормативно-правових актах і власних бюджетних регламентах, щоб уникнути щорічних «флуктуацій» у фінансуванні.
2.	Синхронізація оборонного та бюджетного планування	1. Запровадити єдину цифрову платформу, де потреби Міноборони, СБУ та інших силових структур автоматично формуватимуть бюджетні заявки на основі фактичних даних щодо особового складу, техніки, матеріалів та інфраструктури. 2. Визначити механізм «базового» фінансування, яке гарантує мінімальний рівень спроможності, і «додаткових» видатків, що можуть оперативно коригуватися залежно від ескалації загроз.
3.	Практичне спрямування	1. Інтегрувати в оборонне планування регулярні командно-штабні навчання, пілотні проекти з логістики та постачання, «стрес-тести» кіберзахисту та мобілізаційних механізмів. 2. Використовувати їхні результати для актуалізації планів, виявлення «вузьких місць» у ланцюгах постачання й оперативного коригування бюджетних потреб.
4.	Запровадження механізму адаптивного коригування	1. Щоквартально проводити оцінку ризиків (військових, гібридних, економічних) та, за потреби, вносити зміни до оборонного бюджету без затримок на законодавчі цикли. 2. Забезпечити повноваження урядовим мобільним групам оперативно перерозподіляти кошти між напрямками (наприклад, з резервних фондів на критичні потреби).
4.	Впроваджувати принципи прозорості, підзвітності та контролю	1. Створити парламентський Комітет з моніторингу виконання оборонних програм із публікацією щоквартальних звітів і відкритим доступом до агрегованих даних про видатки. 2. Впровадити електронний аудит і цифровий облік державних закупівель, з подальшим публічним аналізом витрат та результатів.

Примітка. Розраховано автором за даними [25].

Рис. С.1. Завдання Українського національного комітету міжнародної торгової палати (ICC Ukraine)

Примітка. Розраховано автором за даними [3].

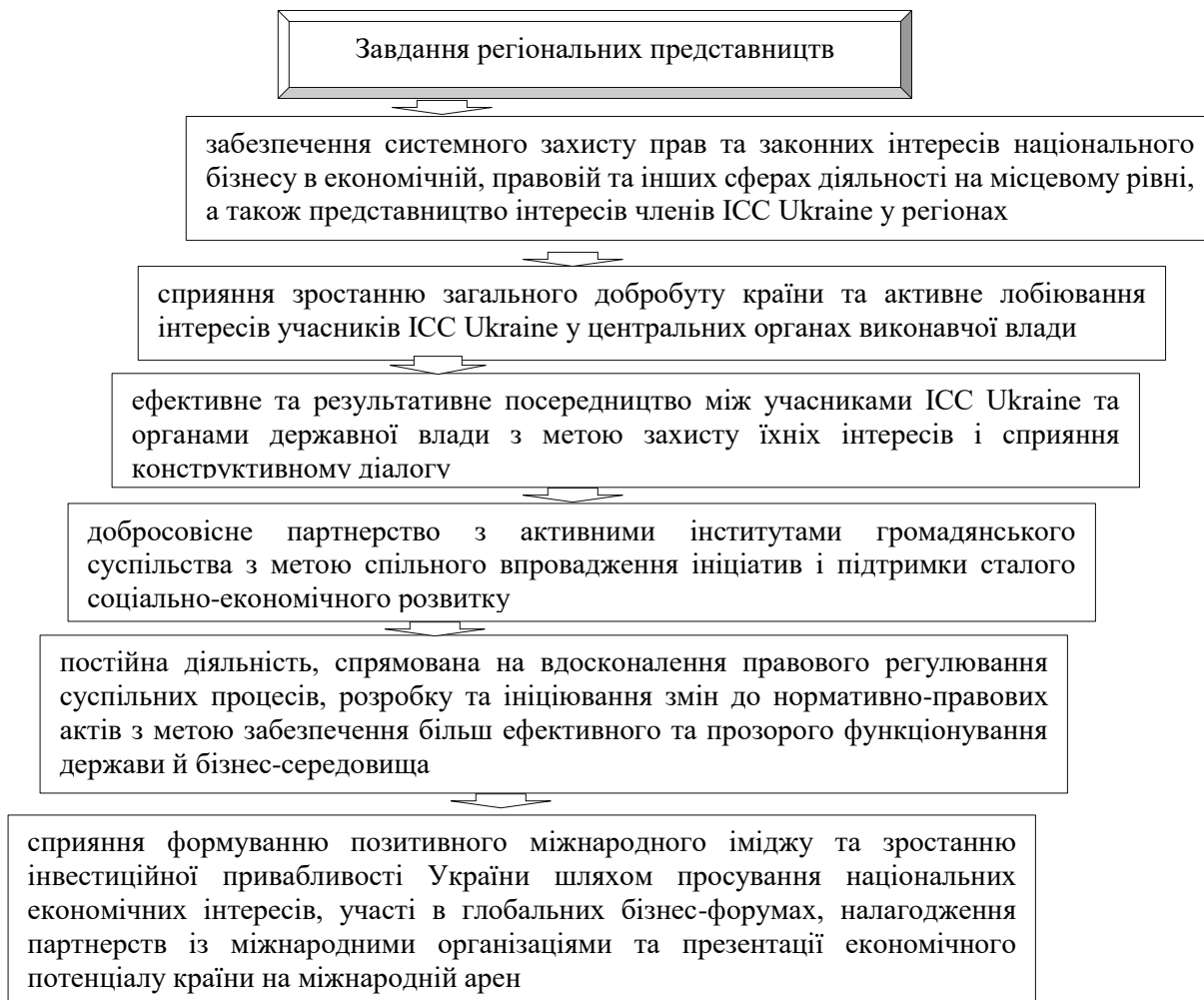

Рис. Т.1. Значення регіональних представництв Українського національного комітету міжнародної торгової палати (ICC Ukraine)

Примітка. Розраховано автором за даними [3].

Додаток У

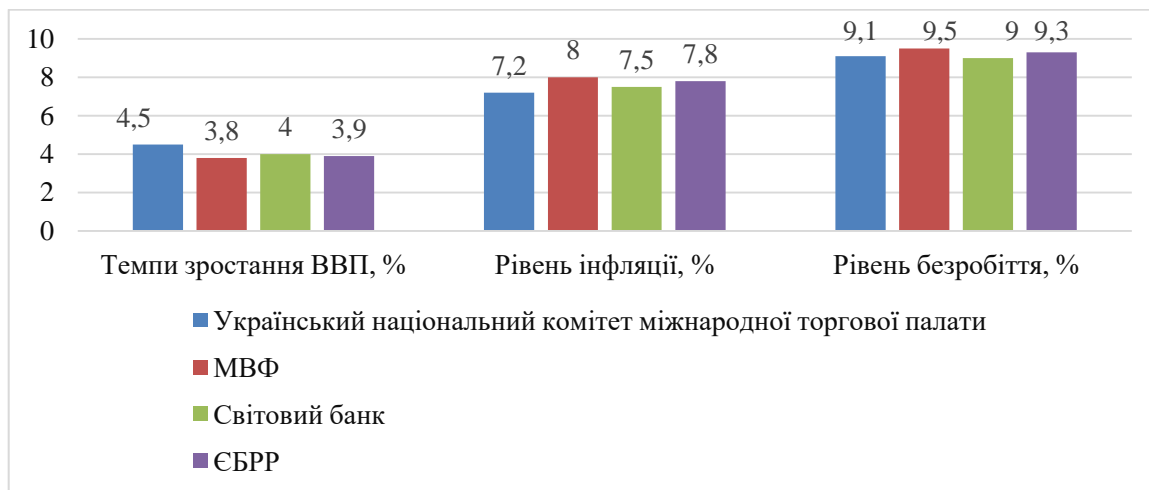

Рис. У.1. Прогнозна зміна макроекономічних показників у 2025 році

Примітка. Розраховано автором за даними [2].

Сценарії відновлення економічного потенціалу країни

№	Сценарії	Процес здійснення
1.	Активна реконструкція інфраструктури	Відновлення зруйнованих виробничих, транспортних та енергетичних об'єктів із залученням державних і приватних інвестицій.
2.	Інтенсифікація внутрішнього виробництва	Підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток агропромислового комплексу та впровадження інноваційних технологій.
3.	Реформи економічного управління	Оптимізація державного регулювання, підвищення прозорості й ефективності роботи інституцій.
4.	Залучення міжнародної фінансової допомоги	Використання грантів, кредитів та інвестицій від міжнародних партнерів для підтримки ключових секторів.
5.	Диверсифікація експорту та розвиток нових ринків	Пошук альтернативних торговельних партнерів і розширення географії зовнішньоекономічних зв'язків.
6.	Покращення інвестиційного клімату	Забезпечення правового захисту бізнесу, спрощення процедур та створення стимулів для інвестицій.
7.	Підвищення кваліфікації робочої сили	Розвиток освітніх програм і перенавчання для адаптації до нових економічних реалій.

Примітка. Розраховано автором за даними [17].

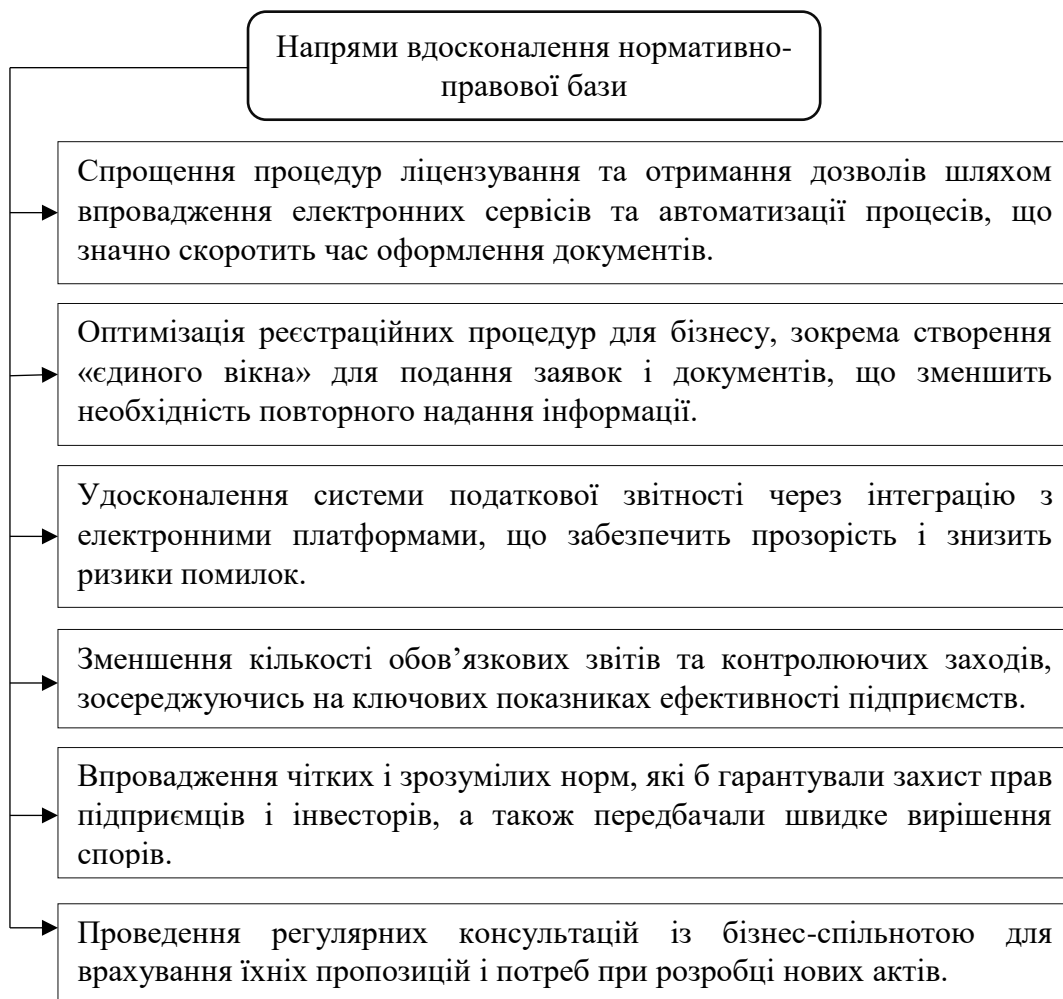

Рис. X.1. Напрями вдосконалення нормативно-правової бази для підтримки економіки

Примітка. Розраховано автором за даними [26].

Рис. Ц.1. Напрямки прискорення цифровізації в різних напрямках економіки

Джерело: побудовано автором на основі джерела [33].

Додаток Ю

Таблиця Ю.1.

Зміни в країні, які дозволять досягти фінансової стабільності та підтримки
бізнесу

№	Можливі зміни	Характерні риси
1.	Запровадження тимчасового мораторію на окремі види податків та перевірок для малого бізнесу у зонах, постраждалих від бойових дій	Цей захід має на меті зменшити податковий тиск на суб'єкти господарювання, які ведуть діяльність у прифронтових або звільнених територіях. Тимчасове звільнення від сплати певних податків (зокрема, єдиного податку, податку на нерухомість тощо), а також призупинення перевірок дає змогу підприємствам зберегти мінімальну економічну активність, уникнути банкрутств і зберегти робочі місця. Такий підхід також дозволяє уникнути додаткового навантаження на бізнес в умовах невизначеності та обмежених ресурсів.
2.	Створення національного фонду економічної стійкості, який забезпечить фінансову підтримку підприємцям та громадам	Фонд повинен стати цільовим інструментом підтримки підприємців, особливо з найбільш постраждалих регіонів. Він може наповнюватися за рахунок державного бюджету, міжнародної технічної допомоги, донорських коштів та коштів міжнародних фінансових організацій. Фонд надаватиме безповоротні гранти, пільгові кредити, компенсуватиме витрати на відновлення бізнесу, закупівлю обладнання або переїзд у більш безпечні регіони. Також Фонд має підтримувати місцеві проекти економічного розвитку громад.
3.	Розширення гарантій для кредитування МСБ за участі державних та міжнародних фінансових інституцій	Спільна участь держави, міжнародних організацій (ЄБРР, IFC, USAID тощо) і банків дозволить зменшити кредитні ризики і спростити доступ МСБ до фінансування. Йдеться про механізми часткового гарантування (наприклад, держава гарантує до 80% суми кредиту), субсидування процентної ставки, а також запуск спеціальних кредитних ліній для релокації підприємств, модернізації виробництва або розширення експорту. Це забезпечить сталість бізнесу, збереження економічної активності та надходжень до місцевих бюджетів.

Примітка. Розраховано автором.

Рис. Ч.1. Напрями змін в соціальній політиці та зайнятості

Джерело: побудовано автором на основі джерела [46].